

Şekil : 1

Dokuma aleti : **TEZGÂH** (Bugünkü ve eski şekli)

Kuruluşu ve parçaları . . . . .

İlk basit şekil bir (ABCD) çukuru dört K_1 , K_2 , k_1 , k_2 kazıklarından ibarettir. Bu kazıklar yere gömülerek tesbit edilir (X.Y.Z.V) tesbit edilmiş direklerdir. Esas çatıyı teşkil ederler Tefe, Tarak ve makaralar bu çatı üzerine kurulur....

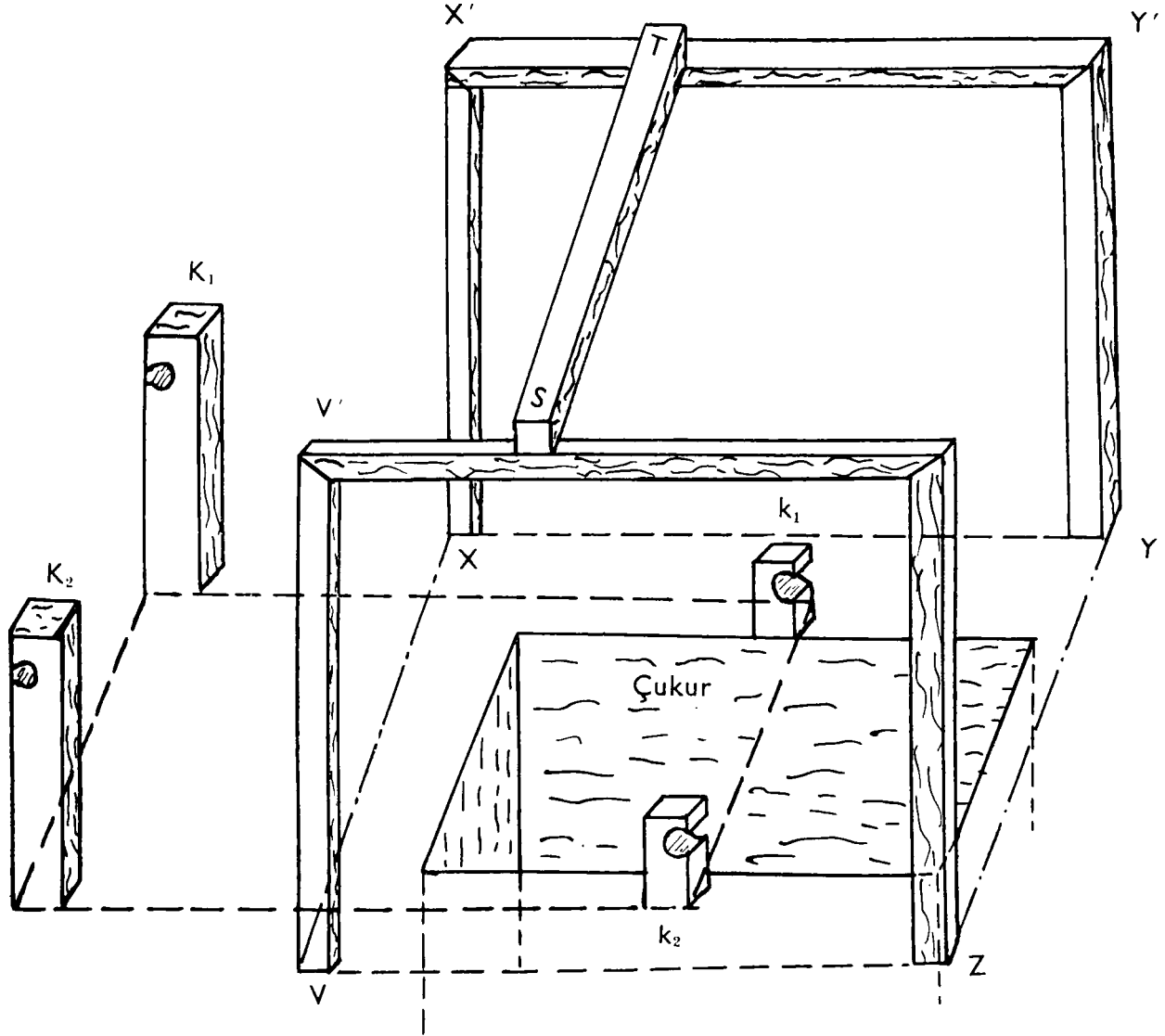
Şekil 1'deki teferruatın isimleri ve ebadı

K_1 , K_2	.....	Aşağı marmar kazıkları (ön büyük kazık)
k_1 , k_2	.....	Selmin kazıkları
ABCD	.....	(65.80.110) Çukur
MN	.....	18 mm demir çubuk (ayakçaklar bunun üzerinde oynar)
mn	.....	40×15 ebadında ayakçak (tahta)
Aşağı marmar kazıkları	60-80 cm	yüksekliktedir.
Selmin kazıkları	30-40 "	" "
K_1 , K_2 mesafesi	100-250	arasında değişir.
M,N Yuvalarına	ayakçak	evi tâbir edilir.

aD veya bC aralığı bir insanın karn kısmının serbest oynatabileceği kadar geniştir. Tahmini 50 cm. Dokumacı DC üzerindeki minder üstüne oturur ve ayaklarını çukura sallar. Oturuş vaziyeti arkasızlık bir sandalyedeki gibi, fakat hafif öne meyillidir.

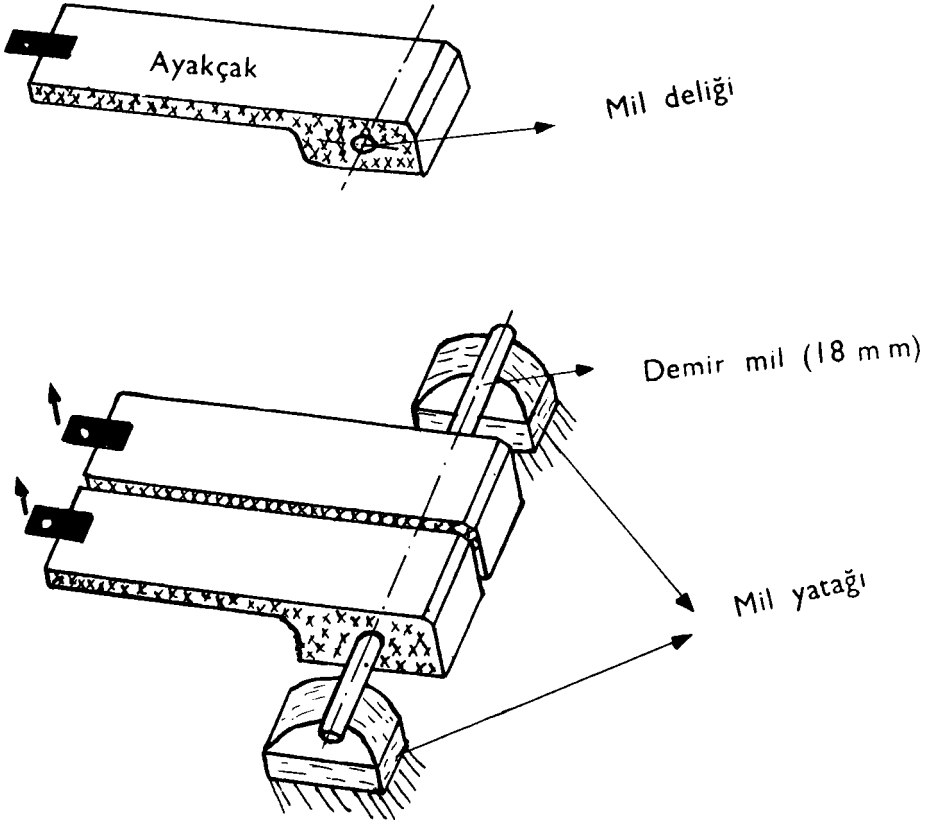
Ayaklar ayakçaklar üzerinde olup biri (m) diğeri (n) dedir. Ayakçaklar 40 cm uzunlukta 15 cm ende 4-6 kalınlıkta tahtadan yapılmıştır.

Çukur, 65 derinlik, 80 en, 110 uzunluğundadır.

Şekil : 2

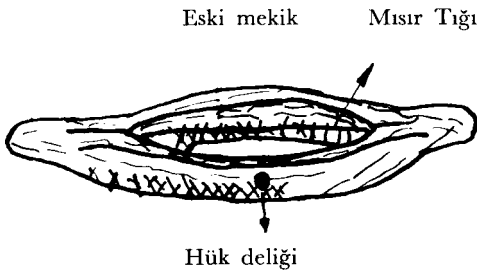
İlk basit iskelet (Sağ yukardan profil görünüş)

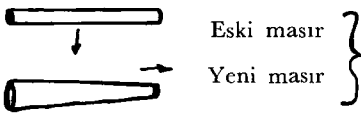
Şekil : 3

2 - Ayakçak

Eskiden mekik elle atılırdı. Bugün mekiğe el deymez. Elcik ve ipi, mekik yuvaları sayesinde mekik kendi gider gelir. (Eski tefede yandaki mekik yuvaları, Takka tertibatı yoktur.)

Ucları yeniye nazaran yuvarlaktır. Hük deliği ortadadır. Buradan masıra sarılan atkı ipinin ucu çıkar.

Oklar sarılan ipliğin mekiklere göre çekiliş tarzıdır.

Şekil 2 ye ilâve edilecek aletler

K.K kazıkları arasına bir Marmar (silindir) Şekil. 3.

k.k kazıkları arasına iki marmar konacaktır. (Şekildeki k, kazıklarına marmar yuvası bir tanedir. Çünkü ekseriya üst marmar sabit olup yarım silindir şeklindedir.

k.k kazıkları üstüne çakılır (Şekil 4). Bu şekle düzen ağaçlı selmin denir. Selmin alttaki marmarın adıdır. Köşeli olup üstüne dokunan bez sarılır. Sağ kenarına çakılı dişli tertibatı Per'in sıkı durmasını temin eder. Şekil. 5.

(Per) imerde tekrar geçecektir. Dokunacak bezin bir kararda olması için tezgâha bir düzen verilir.

Bu da düzen ağacına tabi olarak temin edilir. Düzensiz tezgâhta bez (*) Süddallıklı ve (**) Kesintili çıkar; xy ve zv çatısı üzerine TS aygıtına paralel TEFE konur. Şekil.6.

(*) Süddalğı : Örgüde gerilen tellerin bir kısmı örgü dahiline girmez ve bez sakat olur.

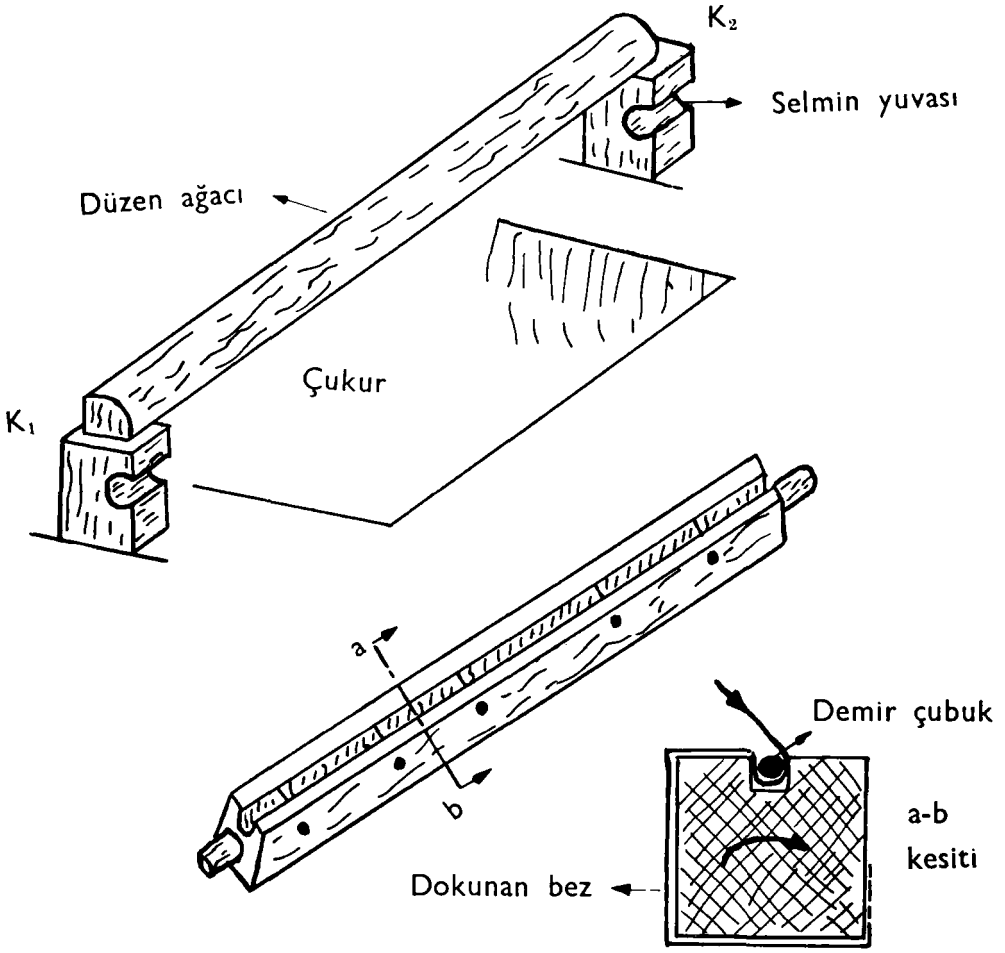
(**) Kesintili : Gergi iplikleri arasına mekikle atılan atkı ipliğinin bazı yerde sık, bazı yerde seyrek olmasına denir.

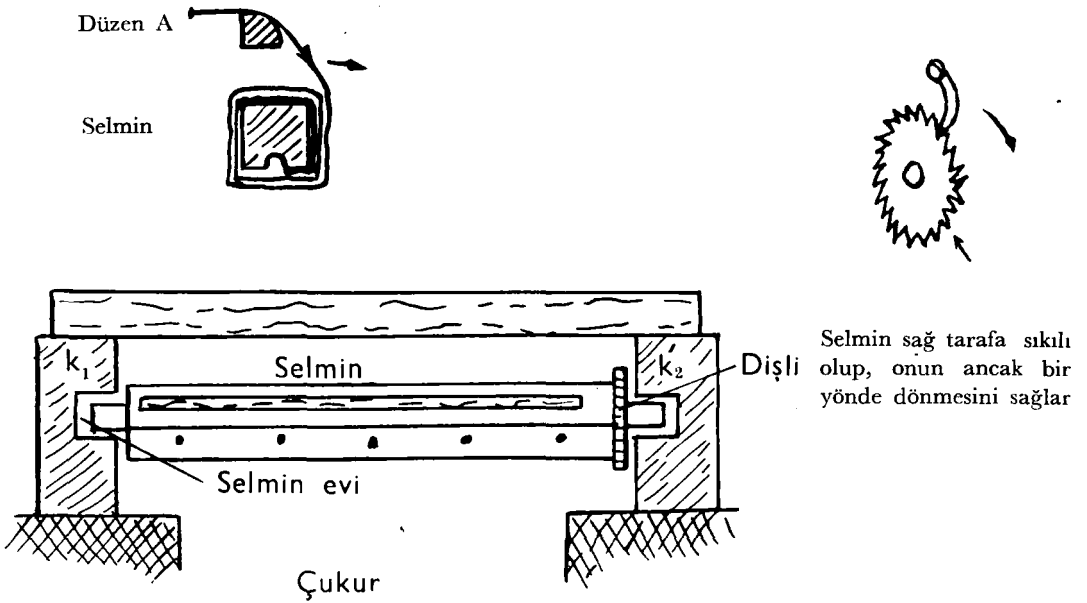
Şekil : 3 (Marmar)

Kuru ve dayanıklı ağaçtan yapılır. Selmin bunun köşelisidir.

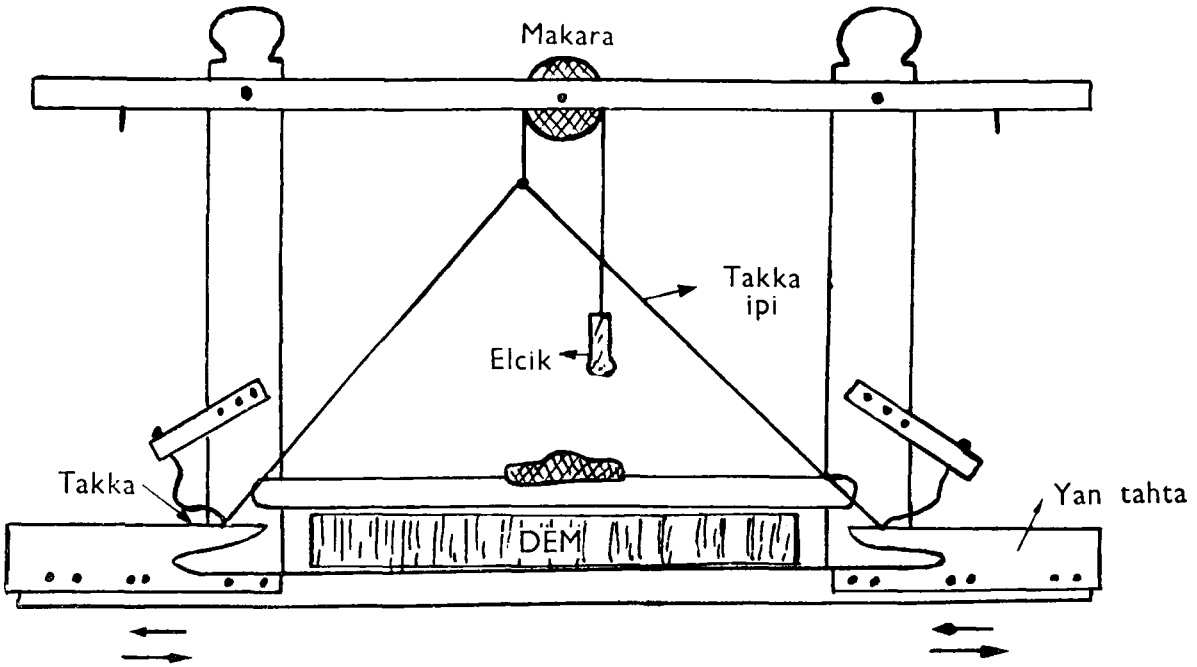
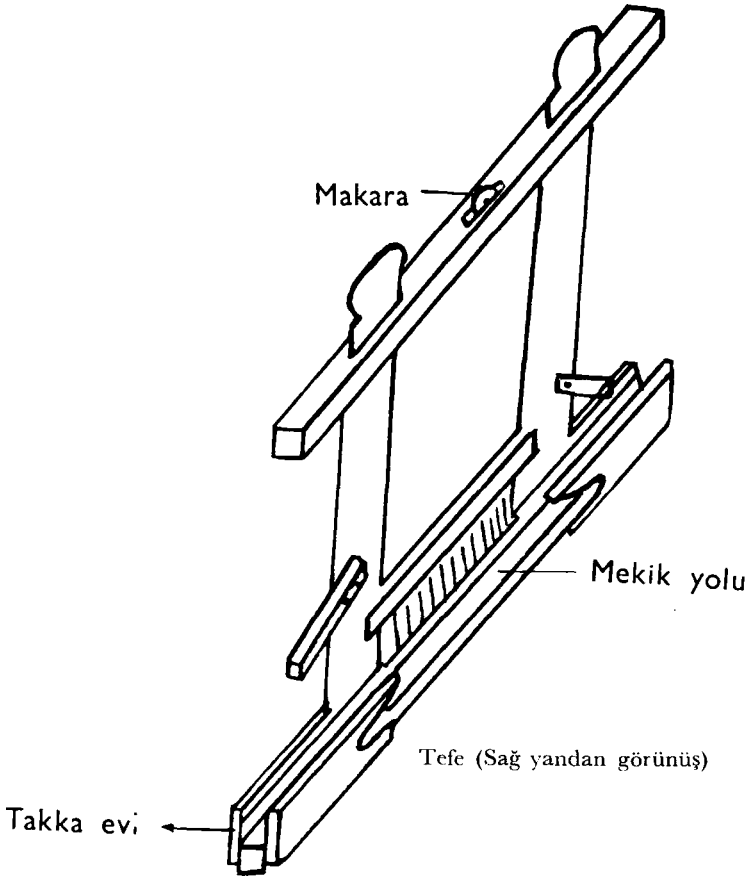

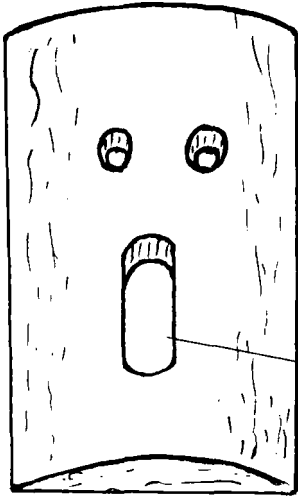
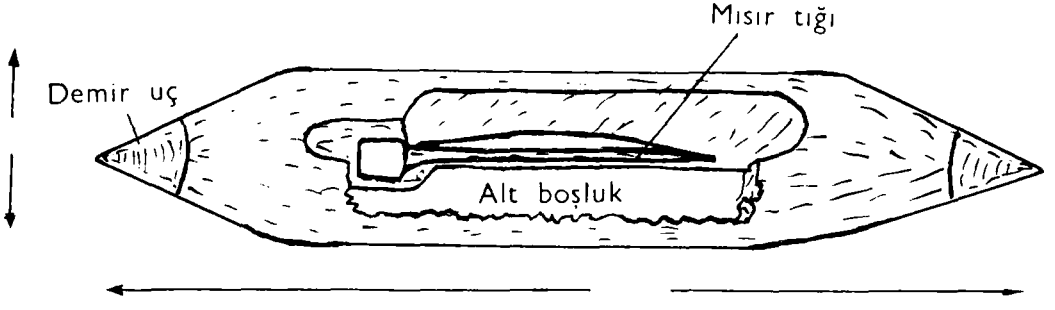
Şekil : 4

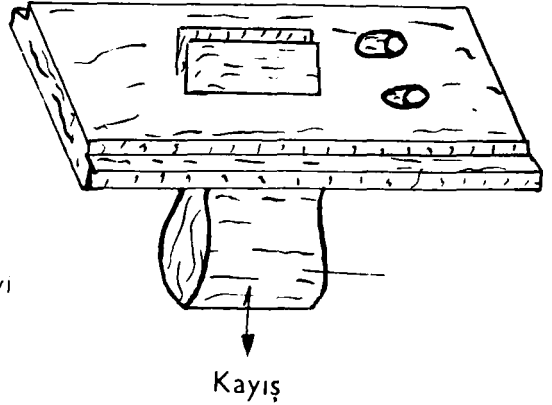
Şekil : 5

Diğer parçalar —Mekik—

1 — Üstten görünüş

2 — Yandan görünüş

Bu takkalar mekiği bir taraftan öbür tarafa atmaya yararlar.

Şimdiye kadar kaba taslak şekillerini gördüğümüz aletlerin, gördüğü işlerle tezgâhın faaliyete geçişini ve çalışmasını yazı ile anlatıyoruz.

Şekil 6. Tefe şekil 2'deki TS aygıtına // k₁, k₂ kazıklarından önde (K₁ K₂ tarafı ündür) olmak şartıyla x' y' , v' z' çatısı üstüne konur. Bu dilmelerin temas yerinde çatı üstündekilerde yuva tefe kolunda çivi vardır.

Tefenin ileri geri kolayca sallanmasını temin eder.

Tefe düzen ağacı ile tarak arasında sallanır.....

Baştaki ameliyeleri yapılmış (çukuru kazılmış kazıklar düzen ağacı tefe vs, konmuş) bir tezgâh faaliyete hazırdır.

1- Yumağın hazırlanması :

a-) Boyama ameliyesi: Kooperatiften paket halinde düz ve beyaz ipliği alan dokumacı evine götürür, bir paket iplik (24 numara iplikten 24 turadır) turalardan müteşekkil (bir tura beş ağızlıktır). Turalar hususi şekillerde bağlanır; çeşmeye götürülür ve orada islatılarak tokulanır, ipliğin hamlığı gidinceye kadar bu ameliyeye devam edilir. Sıkıca ter gibi damla damla su çıkaran iplik hamdır, emmiş iplik sıkınca suyu sıızıldı şeklinde çıkarır ve gayet iyi boya tutar. İpliğin emiştirilmesine tokulama denir.

Tokulanan iplik boyamaya hazırdır.

-oh

İplik beyaz olacaksa kasserlenir, kasser (Kalsiyum idro klorür) Ca-o-cl olup verdiği (o) le renkleri ağartır, boyanacak iplik boya ile birlikte kaynatılır, iplik boyayı emdikten sonra temiz suda tekrar sakkalanarak yıkanır. Fazla ve tutmayan boyalar çıkar. Bu ameliyeye galle almak denir.

Gallesi alınan iplik haşlanır. Bu da şöyle olur :

En iyi undan bir miktar alınır, ocakta su ile bir kazan içinde çorba gibi pişirilir, ılıyınca turalara taksim edilmiş dağarlar (toprak kazan) içinde haşıl suyu ile emiştirilir, bundan sonra iplik menginelede sıkılır ve sırlıklara serilerek kurutulur. İplik hafif torsu-yunca (suyu biraz çekilince) iki el arasında silkilir, haşıl ununun fazlalıkları giderilir.

İplik kurudu :

b- Çağa sarma ve çözme :

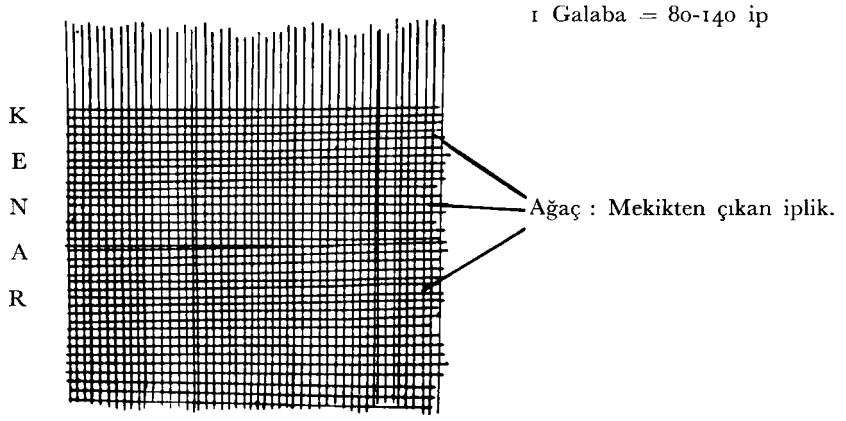
Her dokumacı ipliği eline aldığıında (boyadan kınadan) evvel ne dokuyacaksa ona gidecek ipliğin hesabını yapar.

Bir top turalardan müteşekkildir. Bizde yumaklar iplikler 24-20 numaradır, 24 numara 24 tura 20 numara 20 turadır.

Bir turanın uzunluğu bellidir ve 5 ağızlıktır bir ağızlık 840 M=(100 Endazedir) bu esas üzerinde dokuyacağı bezin deseni üzerinde bir yer ayırır; burasının kaç tel olduğunu ve renkli tellerin ayrı ayrı miktarını hesap eder, ayrılan bu parçaya bir galaba denir.

Bir galaba (80-140) çağdır veya bu kadar tel ipliklidir.

Bir bez iki iplik gurubundan müteşekkildir. Atkı ipliğine âgeç, Gergi ipliğine (Yumak) == Direzzi denir.

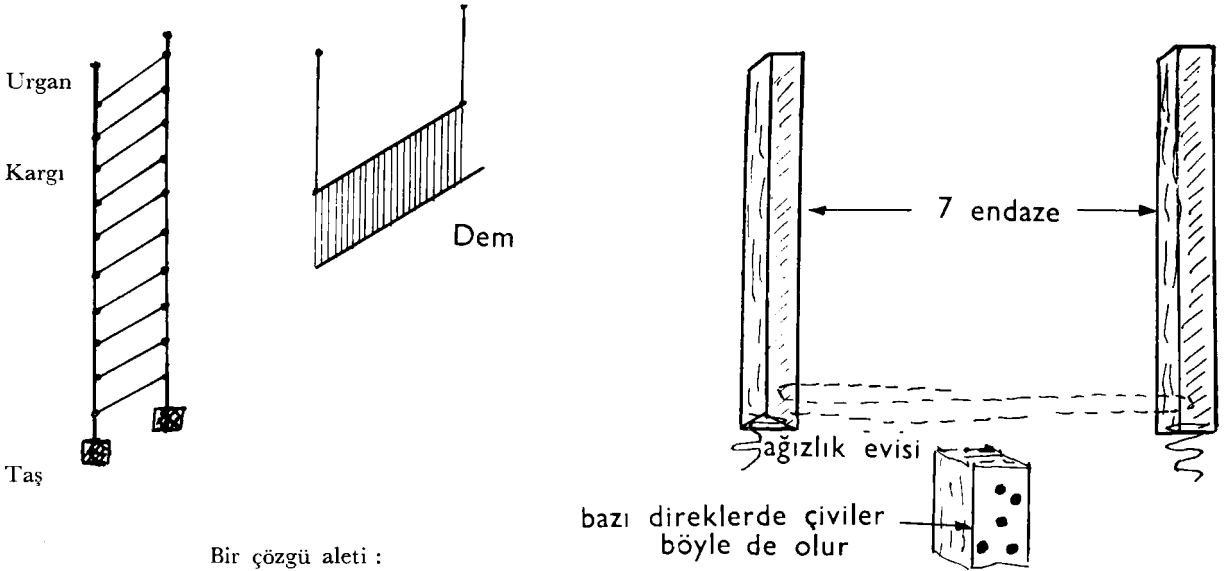

Direzzi: Yumaktan çıkan iplik

Bir galabanın eni bellidir; bez enine kadar olucaksa o kadar galaba çözülür.

Çözü aleti ve bir galabanın çözümü :

Aralarındaki mesafe endaze cinsinden belirli iki direk üstüne çakılmış bir hizada 50-60 çivi (Şekil x) de bir seyrek dişli çözgü demi, 3 urganla tesbit edilmiş çağ (kargı) larından ibarettir.

Bir çözgü aleti :

Her galaba başında demden iplikler ikiye taksim edilir (bir aşağıya bir yukarıya.. Buna ağızlık alma denir). Alınan ağızlık ilk iki çiviye geçirilir ve galaba kaç çividen dönecekse oradan tekrar aşağıya inerek yeni galabaya çakılır. Direzzinin eni galabaya, boyu çivi adedine bağlıdır. İpler hesaba (7-8)er ağızlık olarak çağlara sarılıdır. Son galabada, çağda iplik bırakan usta değildir.

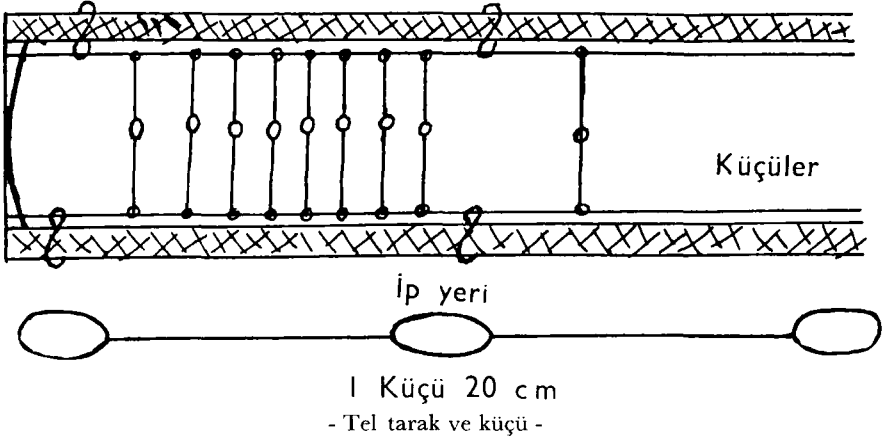
Şayet iplik artarsa bunlara yetirme denir.

Çözme içi bitince ağızlığa alınan uçlar üste gelmek şartıyla çözülen ipler sarılarak yumak yapılır. Asıl yumak bir topun adıdır.

Çekme :

Yumak çözüldükten sonra ağızlıklı uç evvelâ tarak sonra demden geçirilir. Bu ameliyeye çekme (tarak çekme) denir. Dem ve tarakta kesilen yumağın ipleri varsa yeni yumak ipleri birer birer eskilere bedrizlenir. Buna ulamak denir. Bedriz, düğümlmeden ip bağlamaya denir. Tarak : Ya telden, veyahutta Küçü = (Bükülmüş sağlam ip) den olur.

Tel tarak — Çerçeve, küçü diye ikiye ayrılır.

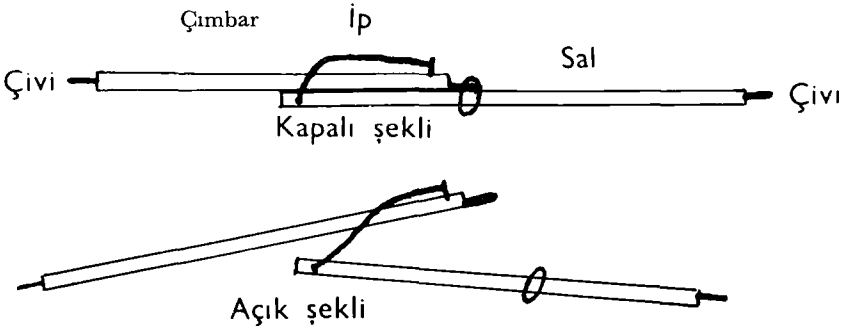

Tarak ikidir ön, arka : Ön tarak sağ ayakçığa, arka tarak sol ayakçığa bağlanır; tarak çekildikten sonra bir ön, bir arka taraktan gelen bir çift iplik kapusandan (göz, delik) çekilir. (Demdeki küçük aralıklara kapu denir. Kırk kapıya bir şile denir. Demin bir cm sinde 9-12 vardır (iki diş arası bir kapı) dişler yassı tel veya kadırgan olur. Üst veya altta bulunan ikişer çubuk arasına sıkıştırılarak örülür.)

Dem tefedeki yuvasına yerleştirilir; galaba galaba düğümlenerek selmine kadar çekilir ve selminin orta teline geçirilir.

3- Düzen ve faaliyet :

Mekik masırıyle sağ yuvaya konur, sağ ayakçak basılır ön tarak iner, arka sıkır. İpler 10 cm aralıkla açılır. Elcik çekilirken tefe ileri sürülür; mekik mısır sahayı geçmek üzereyken elcik gevşetilir; tefe geriye çekilmeye başlar, mekik sol yuvaya varmak üzere iken sol ayak basılır, tefe çekilir, 1 cm de 18 tel kadar âgeç ipliği atılır. 4 parmak kadar işlenince Çımbar takılır. (Çımbar: Âgecin kenarları kopartmamasını sağlar).

Sağ ve sol kıyıya geçen çiviler çımbarın kapatılmasıyla bezi sağ-sol istikametine gerer.

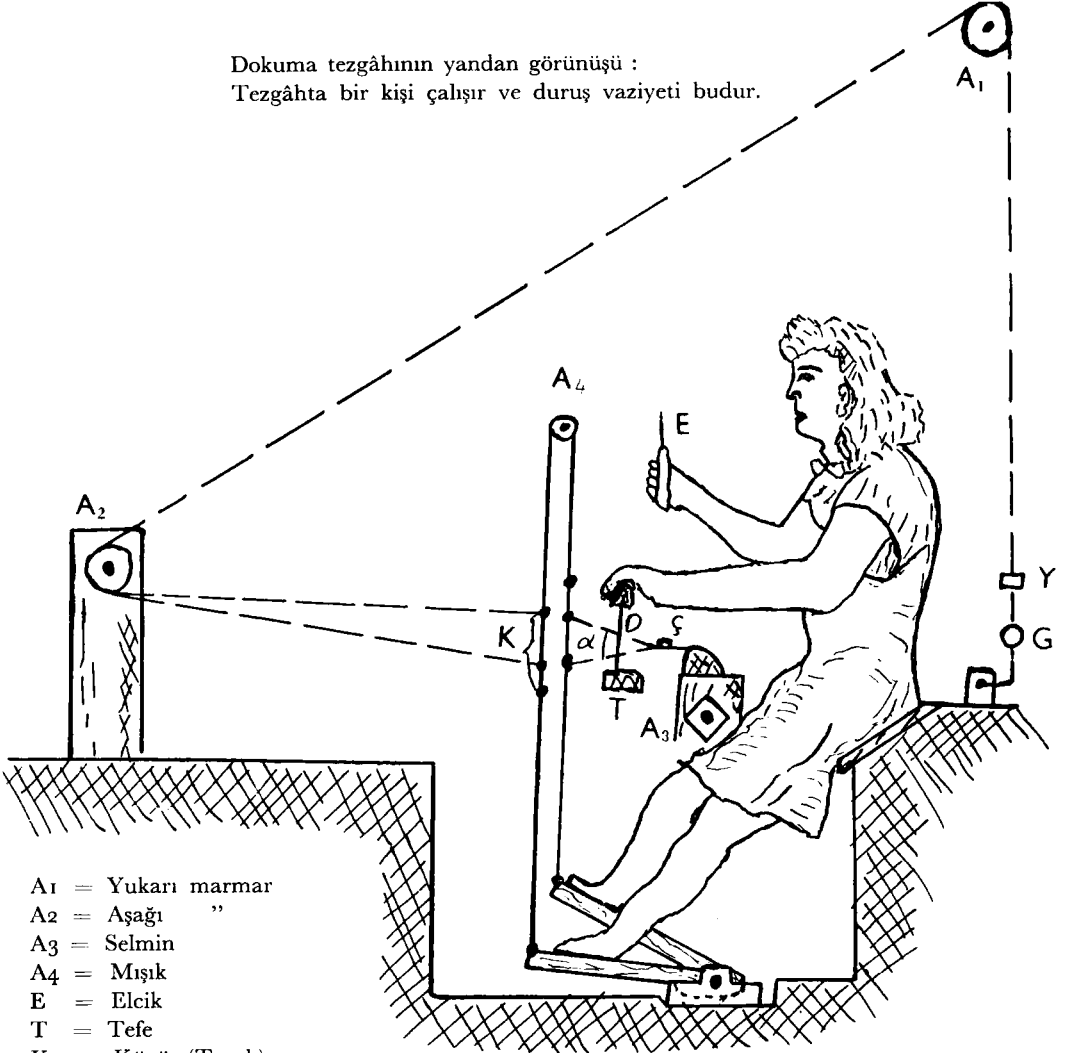
////

Yumak kolu, ön büyük ve yukarı marmarlardan dolaştırılarak çukurun yanına kadar indirilir; orada göcekle kol bağlanır; göcek (Yumak kolunun bağlandığı 7-8 cm uzunluğunda kalınca bir çubuk) urgana geçirilerek per kazığına kazık bağı şeklinde bağlanır. Göceğin az üstüne yargı (iplikleri göcek üstüne yaymağa yarar tahta) geçirilir. Yargı direzziyi açık tutar.

Selminin sağındaki dişli tertibatı ile direzzi gerilir.

(Düzen ağacı ile dem arasındaki mesafeye per denir) 10 ile 20 cm kadardır, burası dolunca kazıktan urgan az gevşetilir per tazelenir.

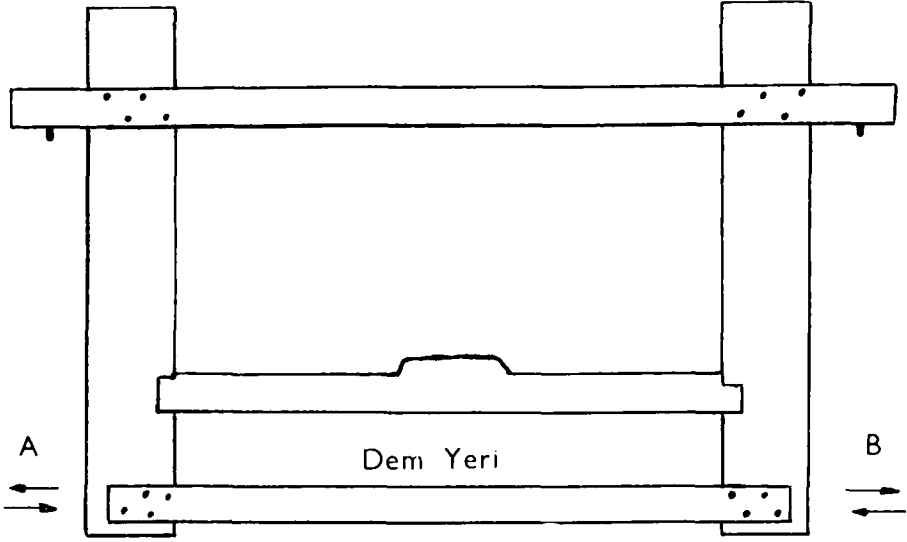
Dokuma tezgâhının yandan görünüşü :
Tezgâhta bir kişi çalışır ve duruş vaziyeti budur.

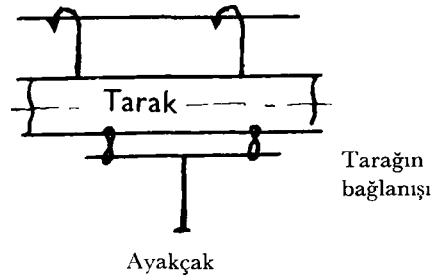
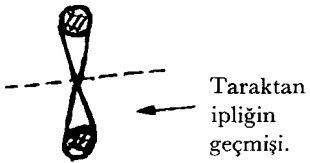
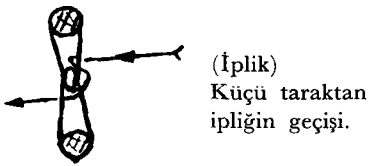
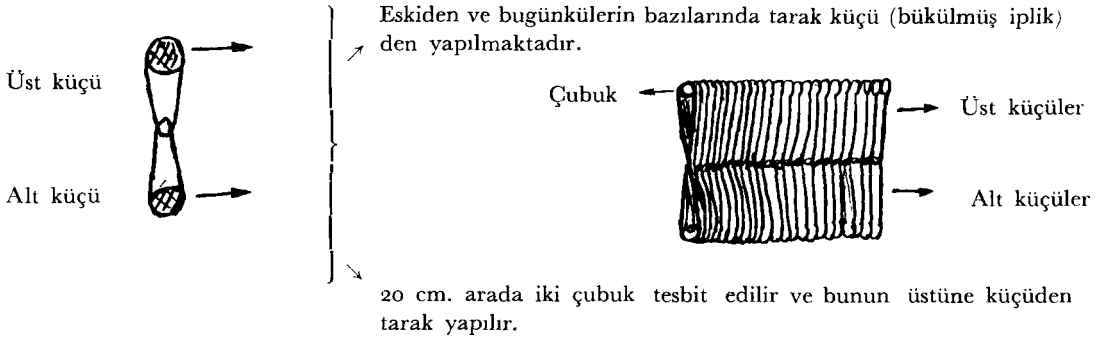
- A₁ = Yukarı marmar
- A₂ = Aşağı "
- A₃ = Selmin
- A₄ = Mışık
- E = Elcik
- T = Tefe
- K = Küçü (Tarak)
- D = Dem
- a = Ağazlık açıcı
- Ç = Çember
- Y = Yargı
- G = Göcek

Dördü de bir eksen etrafında dönen silindirdir.

Eski tefe

Mekik elle atıldığı için yanlarda mekik evi yoktur. A veya B'den mekik attığı elle tefeyi çeker.

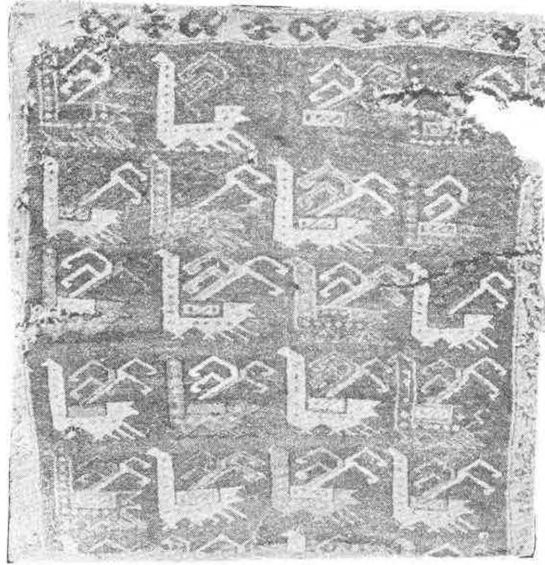

Resim : 1

Hayvanlı halı (Türk İslâm Eserleri Müzesi) En. No. 1034

Resim : 2

Kazlı Halı (Konya Mevlâna Müzesi)

Resim: 1 →

Resim: 2 →

Resim: 3 →

Resim: 1

Resim: 2

Resim: 3

Resim: 4

Resim : 5

Resim: 6 — Selçuk plastiği (Konya)

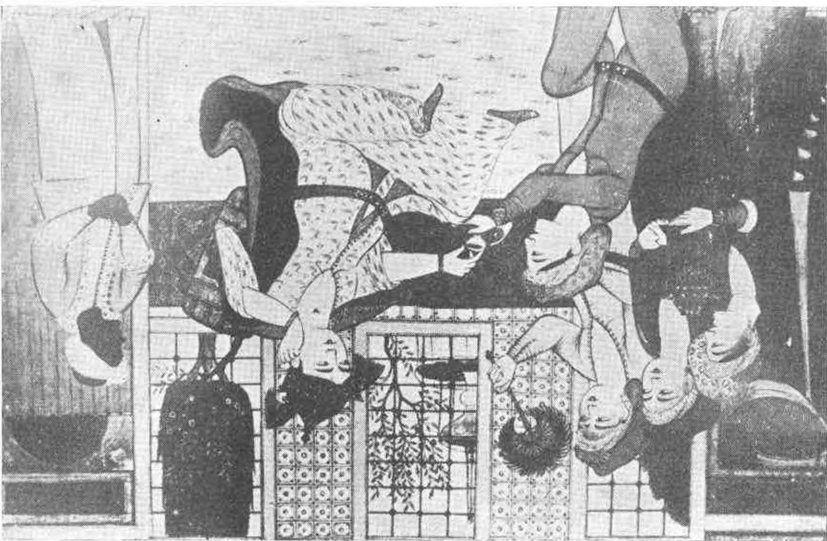

Resim: 7 — 14. Yüz yıl minyatürü
(Topkapı Sarayı Müzesi)

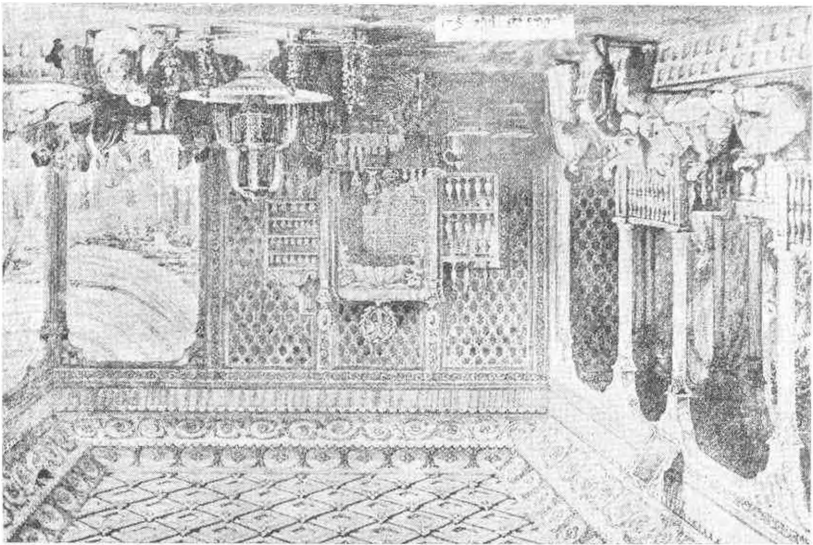

Resim: 8

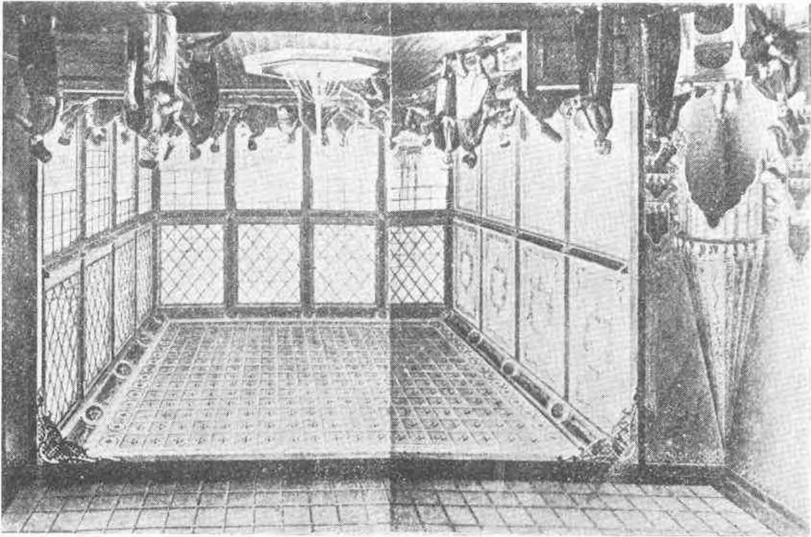

Resim: 1 →

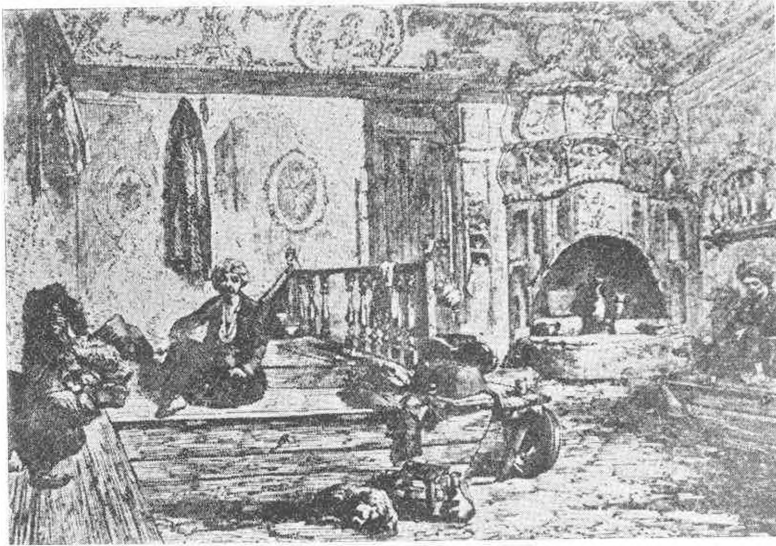
Resim: 2 →

Resim: 3 →

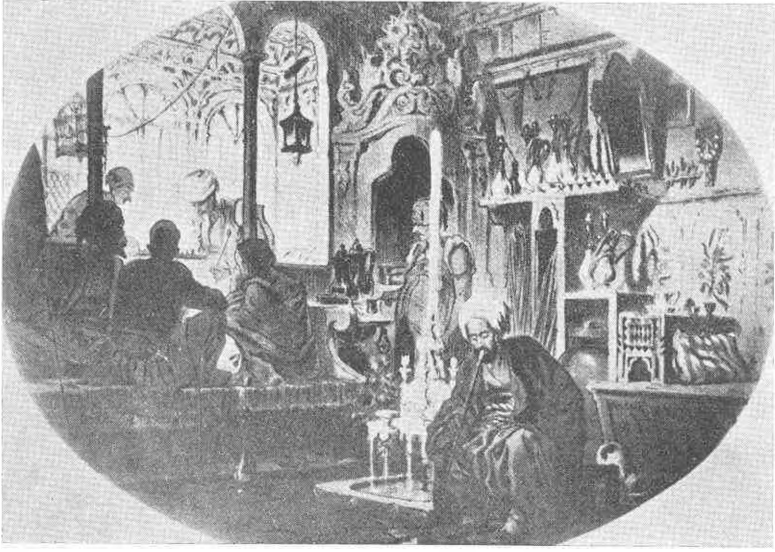
← Resim: 4

← Resim: 5

← Resim: 6

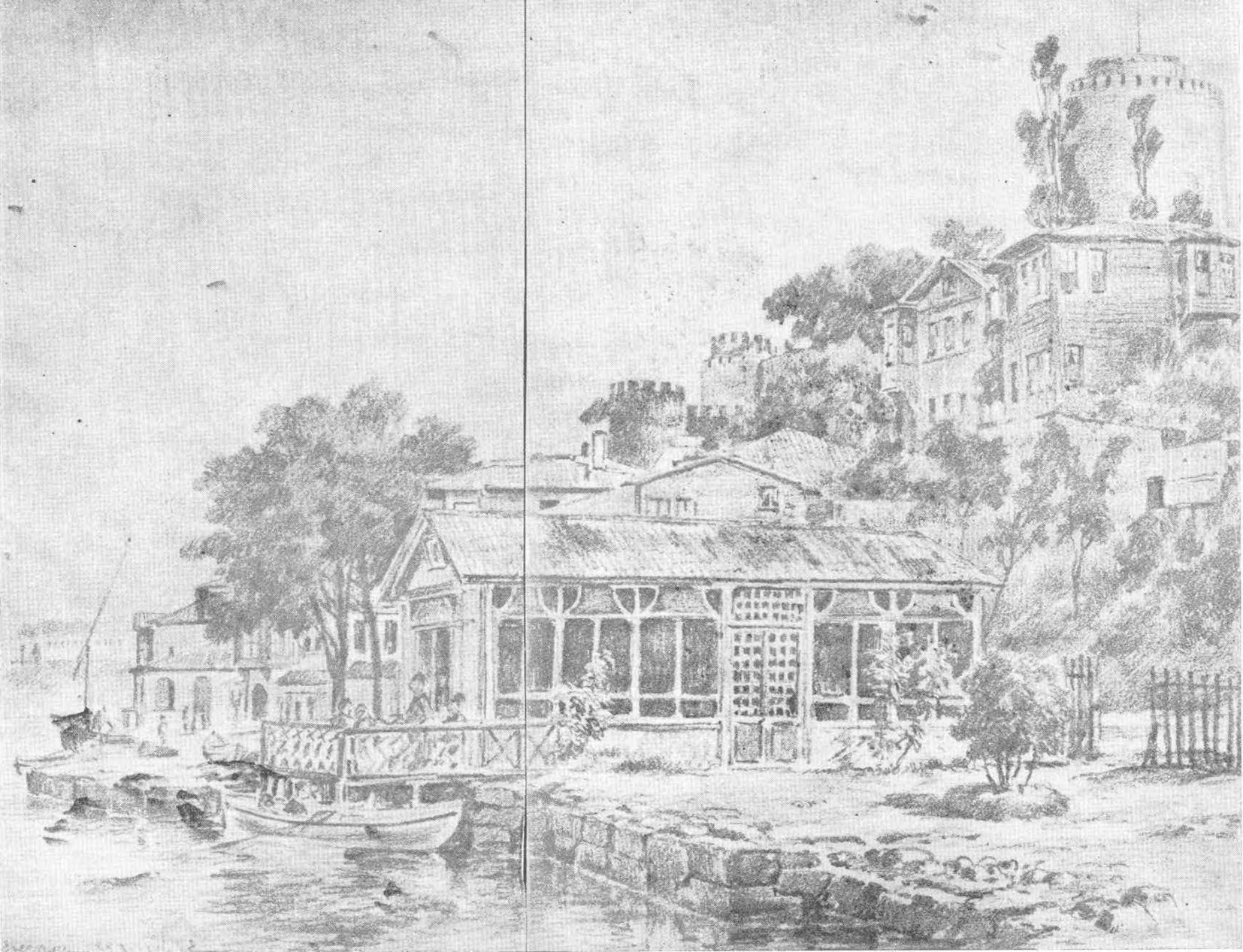

Resim: 7

Resim: 8

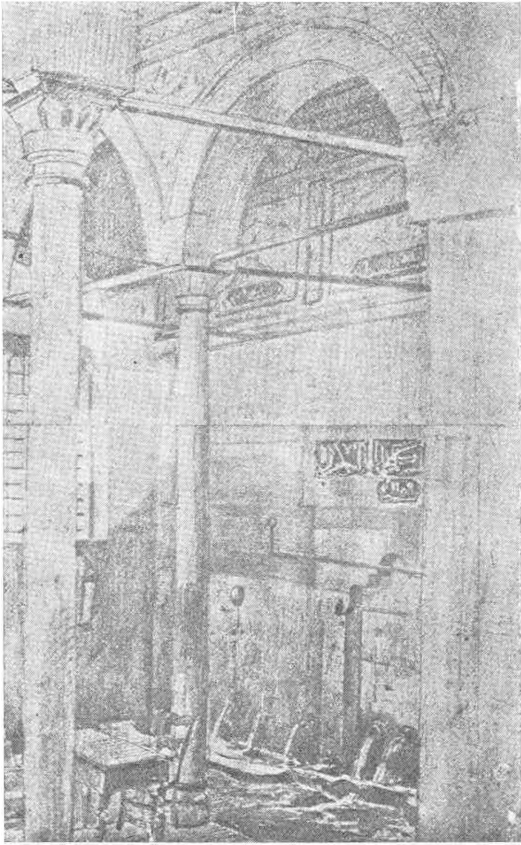

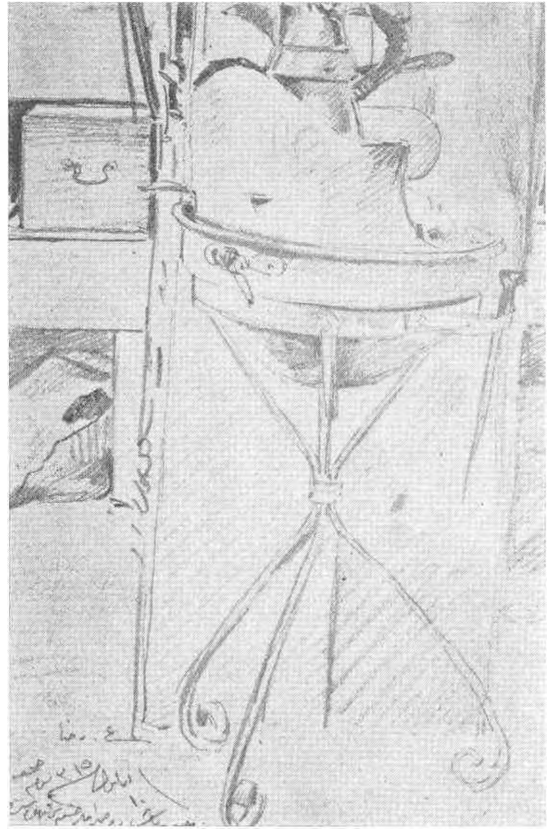

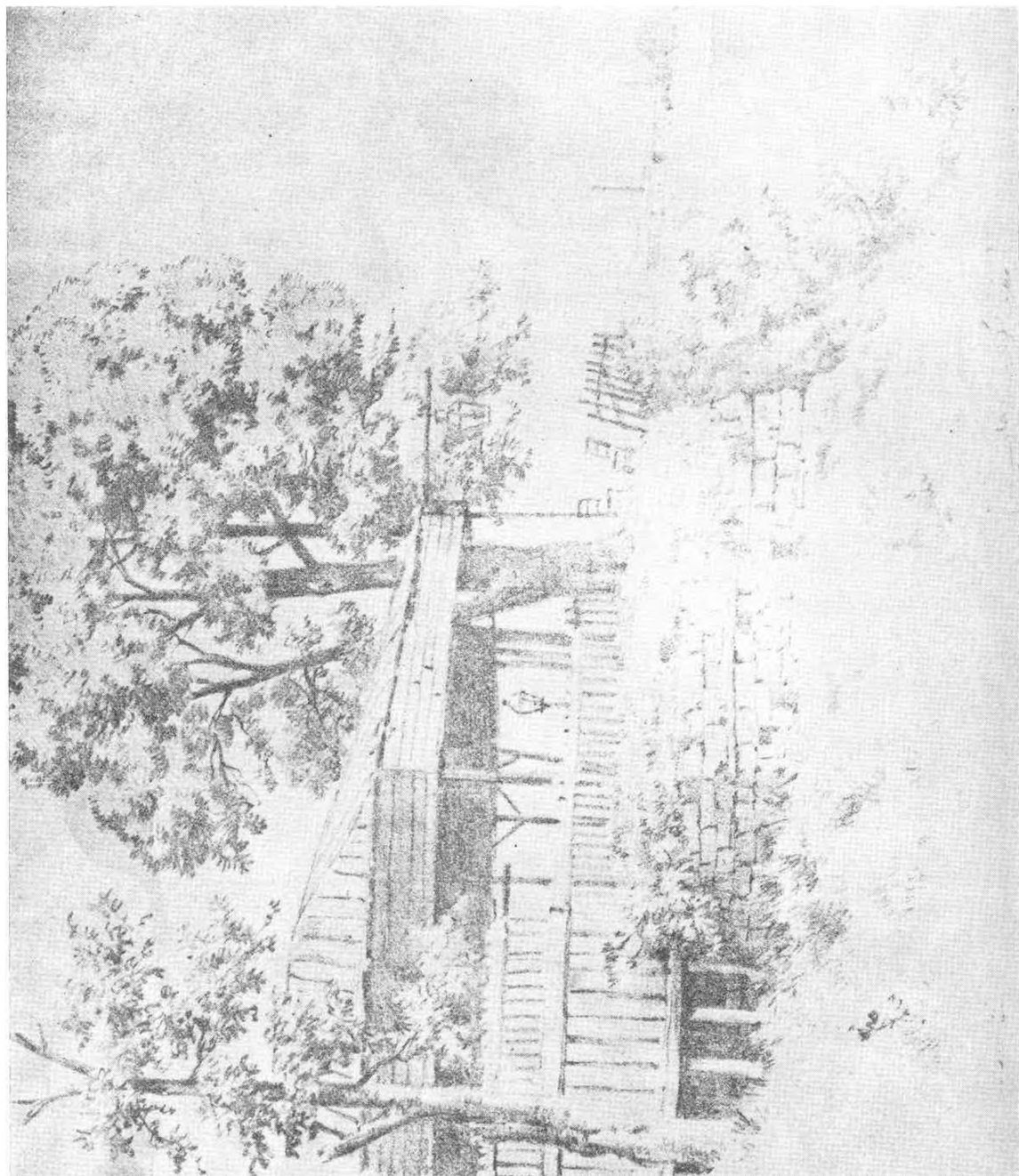
Resim: 12

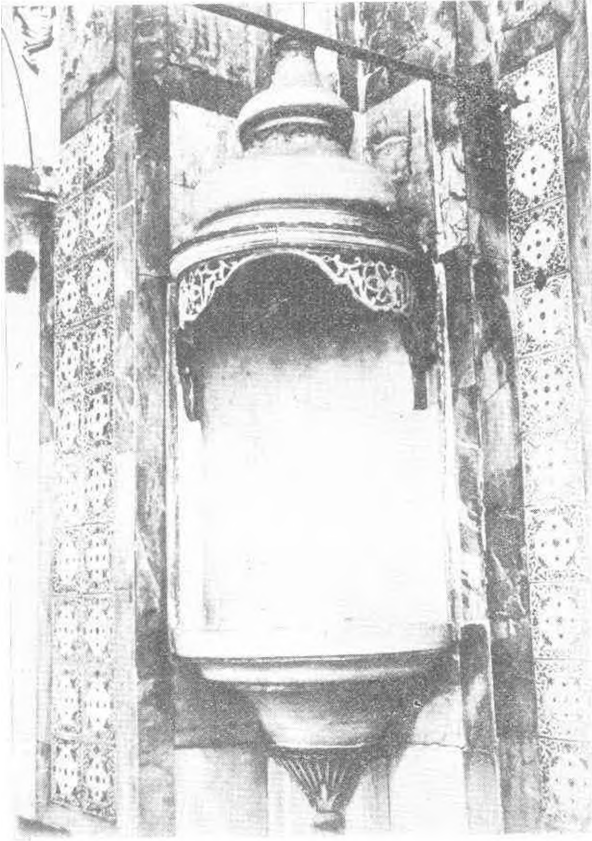

Resim: 13

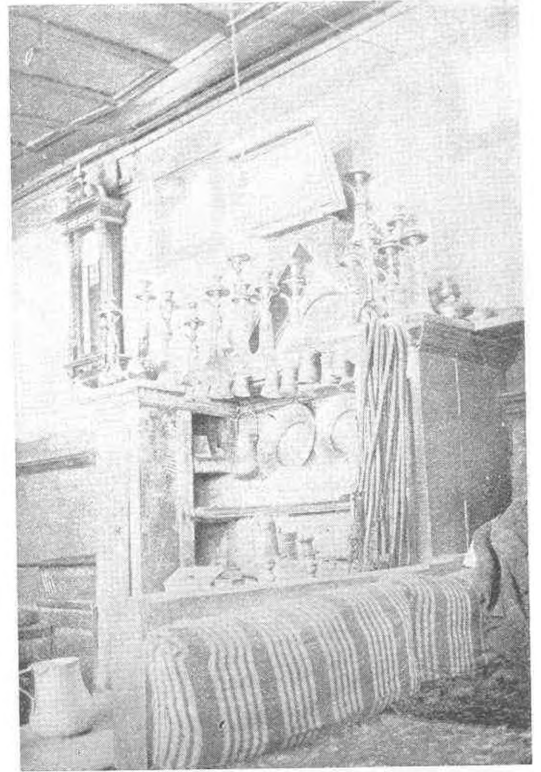

Resim: 14

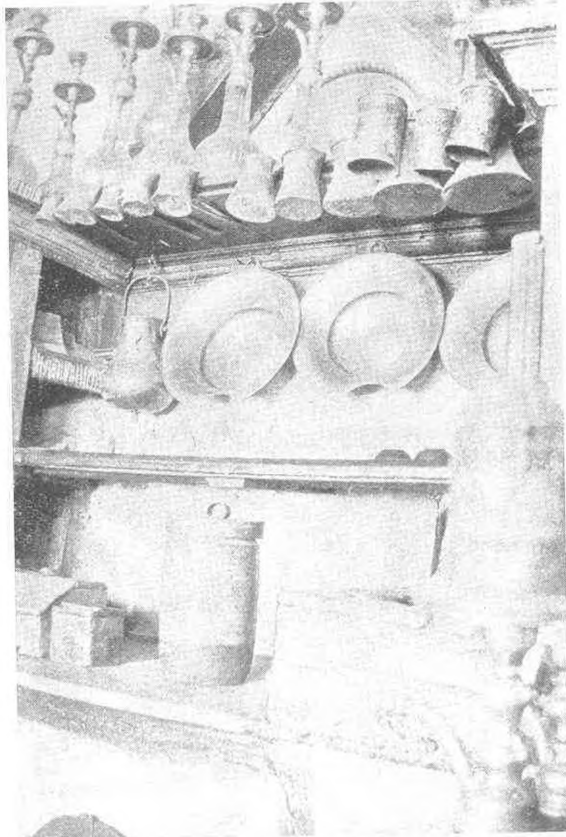

Resim: 16

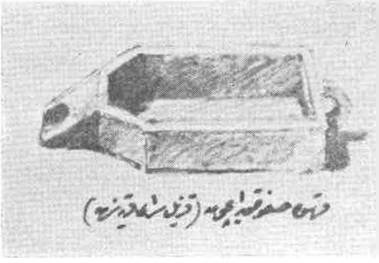
Resim: 17

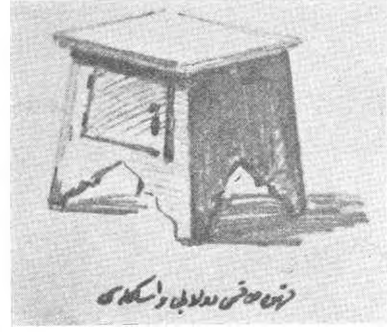
Resim: 18

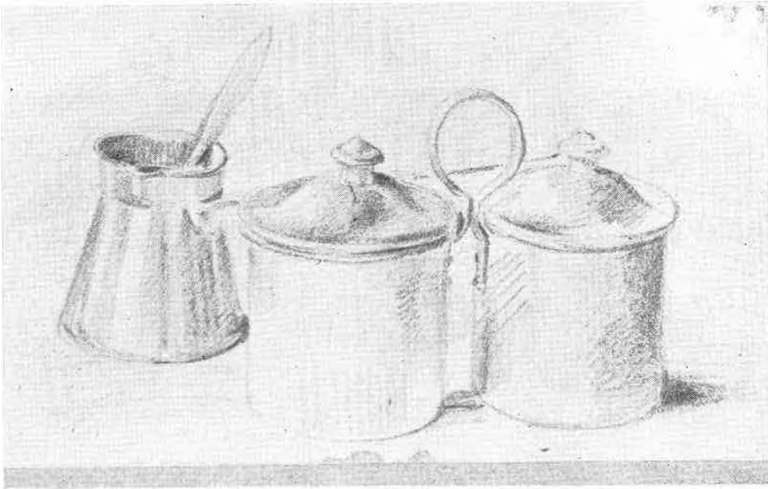
Resim: 19

Resim: 20

Resim: 21

Resim: 22

Resim: 23

Resim: 24

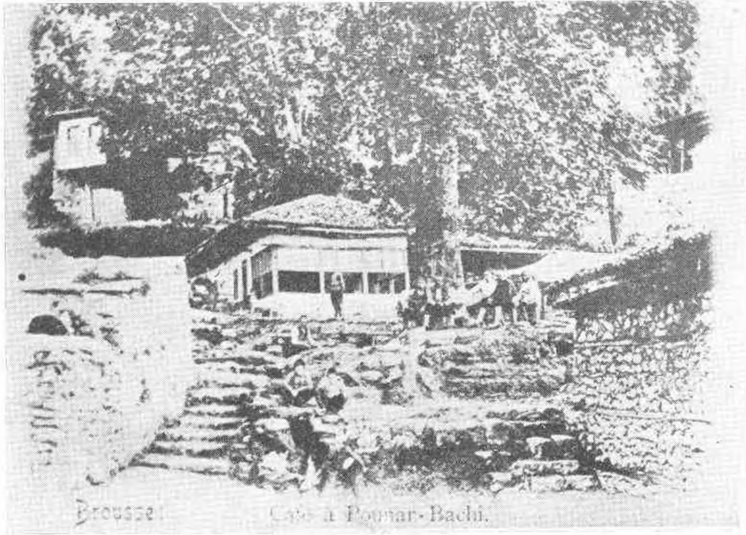

Resim: 25

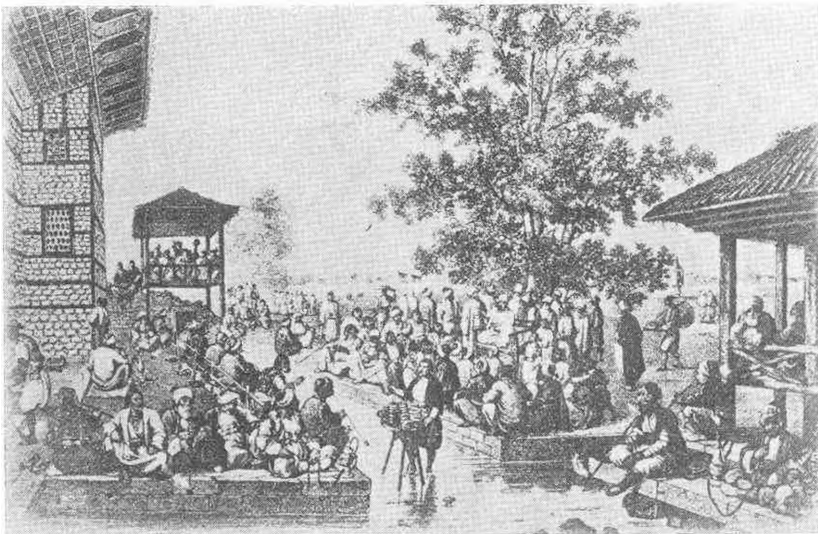

←Resim: 26

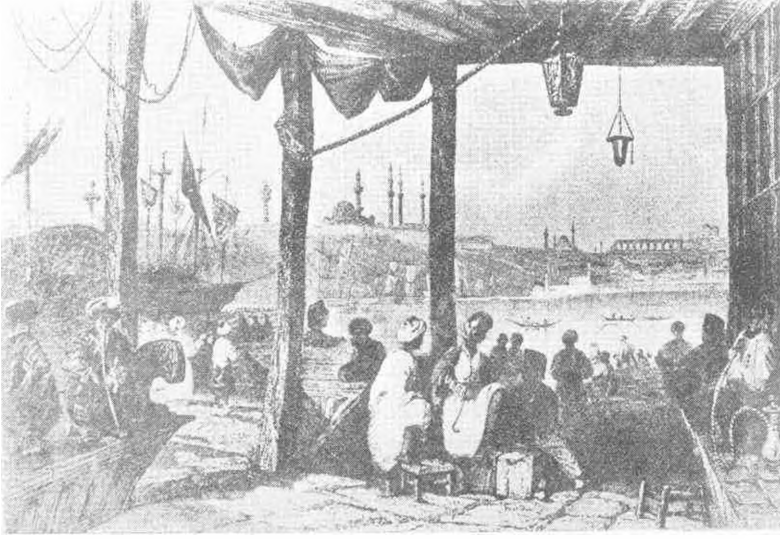

←Resim: 28

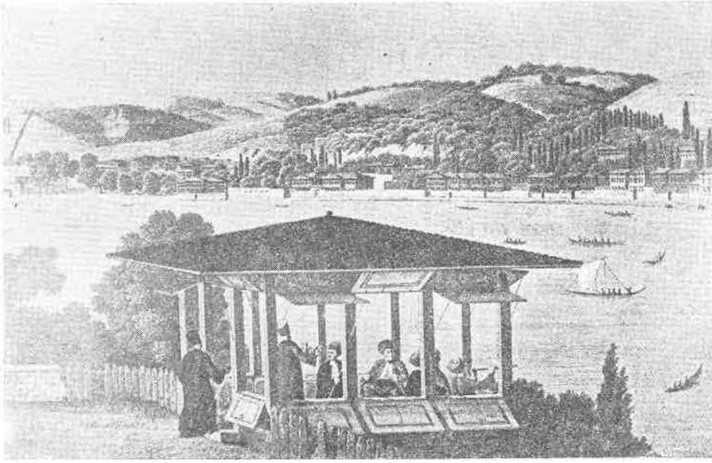

←Resim: 29

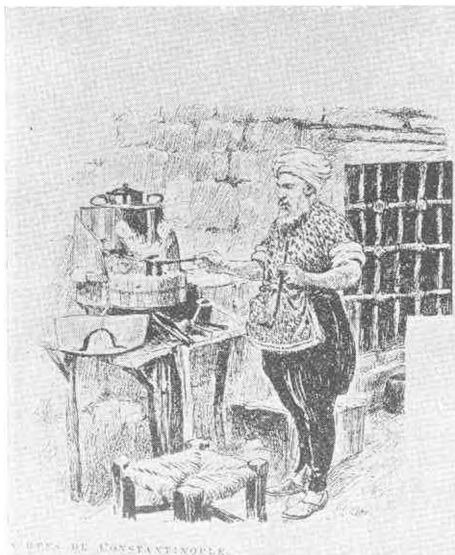

← Resim: 33

← Resim: 34

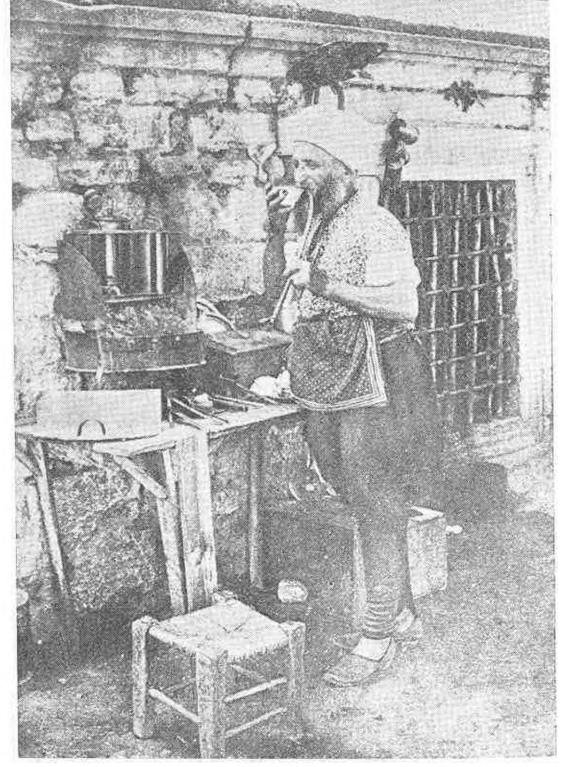

UNVER DE KONSTANTINOPLE

← Resim: 35

Resim: 36

Resim: 37

Resim: 38

Resim: 42 →

Resim: 43 →

Resim: 44 →

← Resim: 45

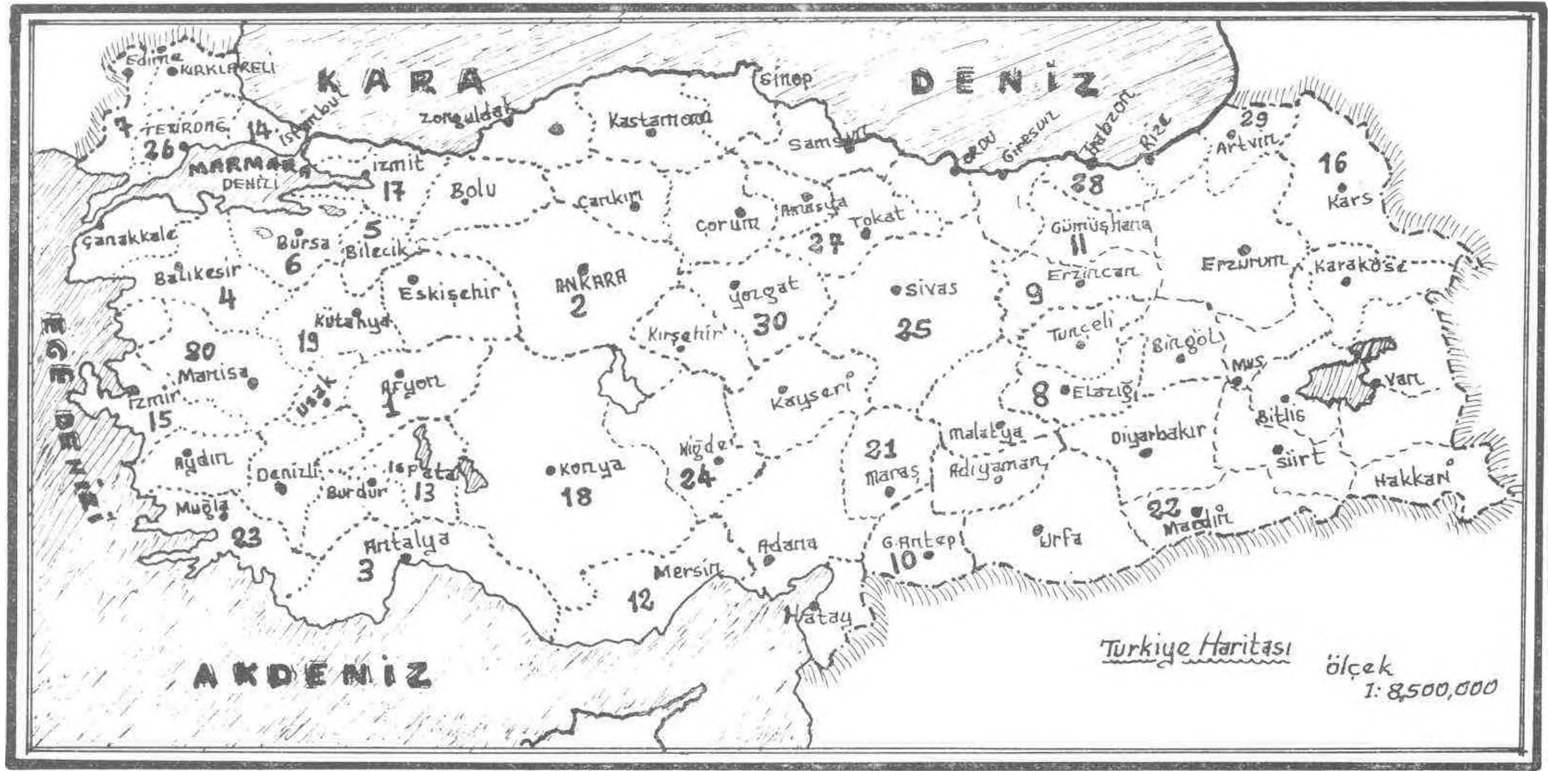
← Resim: 46

Resim: 47

Resim: 48

Vilâyetler alfabetik sıraya göre numaralanmış imalat yerleri bu numaralar içinde gösterilmiştir.

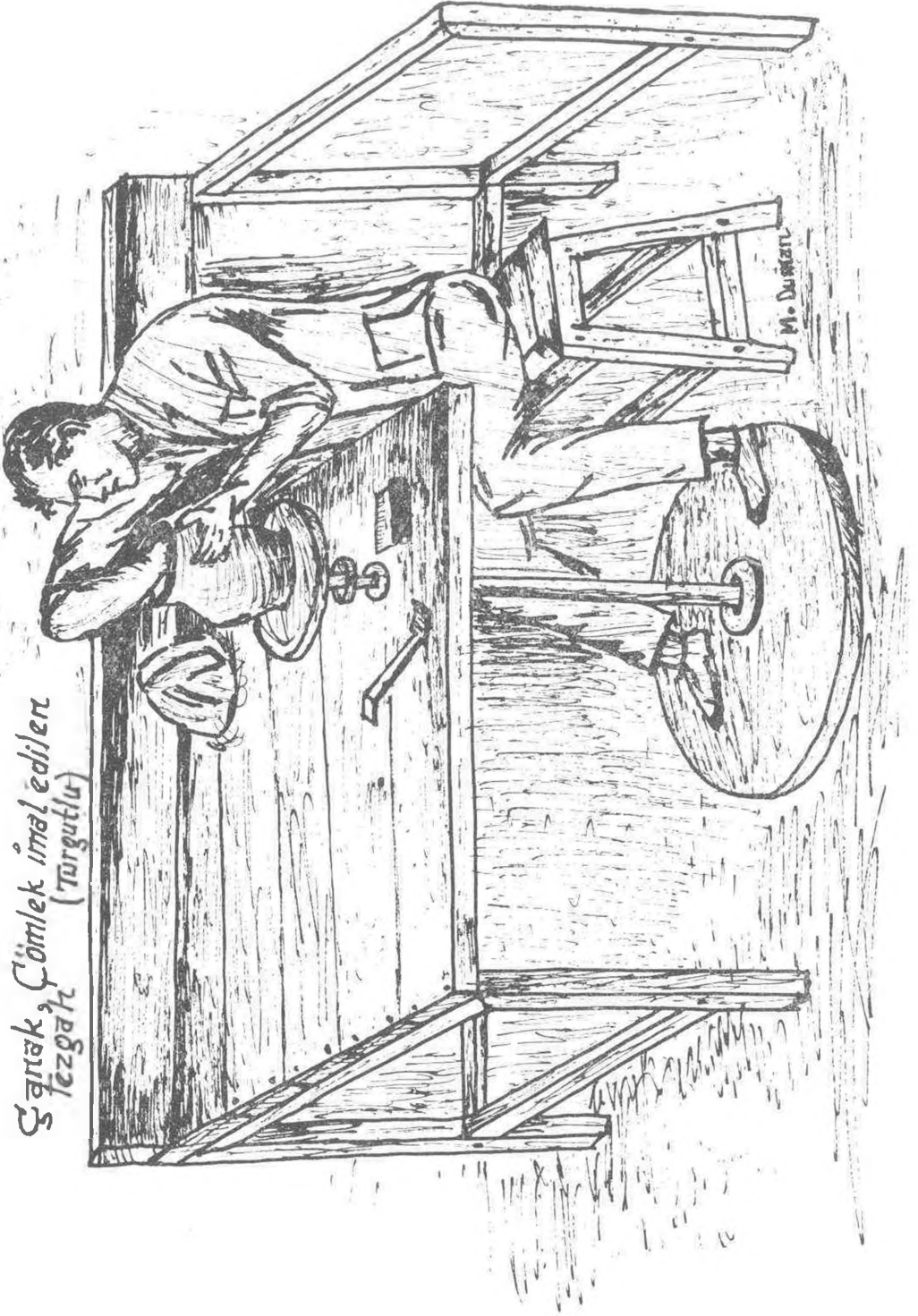
Harita: 1

1 - Afyon, Sandıklı, (Kocalar), (Klandıras), Suhut, Dinar, (Bermende)	11 - Gümüşhane, (Dolek), Bayburt.	20 - Alaşehir, Salihli, Turgutlu.
2 - Ankara, Gölbaşı, Kayaş.	12 - Silifke, Tarsus, Gülnar.	21 - Elbistan
3 - Elmalı, Manavgat.	13 - Eğridir, Yalvaç.	22 - Midyat, (Estel, Batı, Hasankeyf).
4 - Balıkesir, Erdek.	14 - İstanbul, (Bademli)	23 - Muğla, (Orhaniye), Bodrum.
5 - Bozüyük, (Pazarcık).	15 - Menemen, Seferhisar, Cumaovası, Dikili, Tire (Karapınar), Bayındır, Ödemiş.	24 - Bor
6 - Bursa, İznik, M. Kemalpaşa	16 - Iğdır.	25 - Divriği, Gürün, (Zağres)
7 - Keşan	17 - Geyve, Kandıra, Adapazarı	26 - Tekirdağ, Malkara.
8 - Harput	18 - Sille, Ereğli, Beyşehir, Ermenek, Akşehir, Bozkır.	27 - Tokat ve civarı
9 - Erzincan	19 - Simav, Emet	28 - Trabzon
10 - Gaziantep, Kilis.		29 - Borçka
		30 - Yozgat ve civarı.

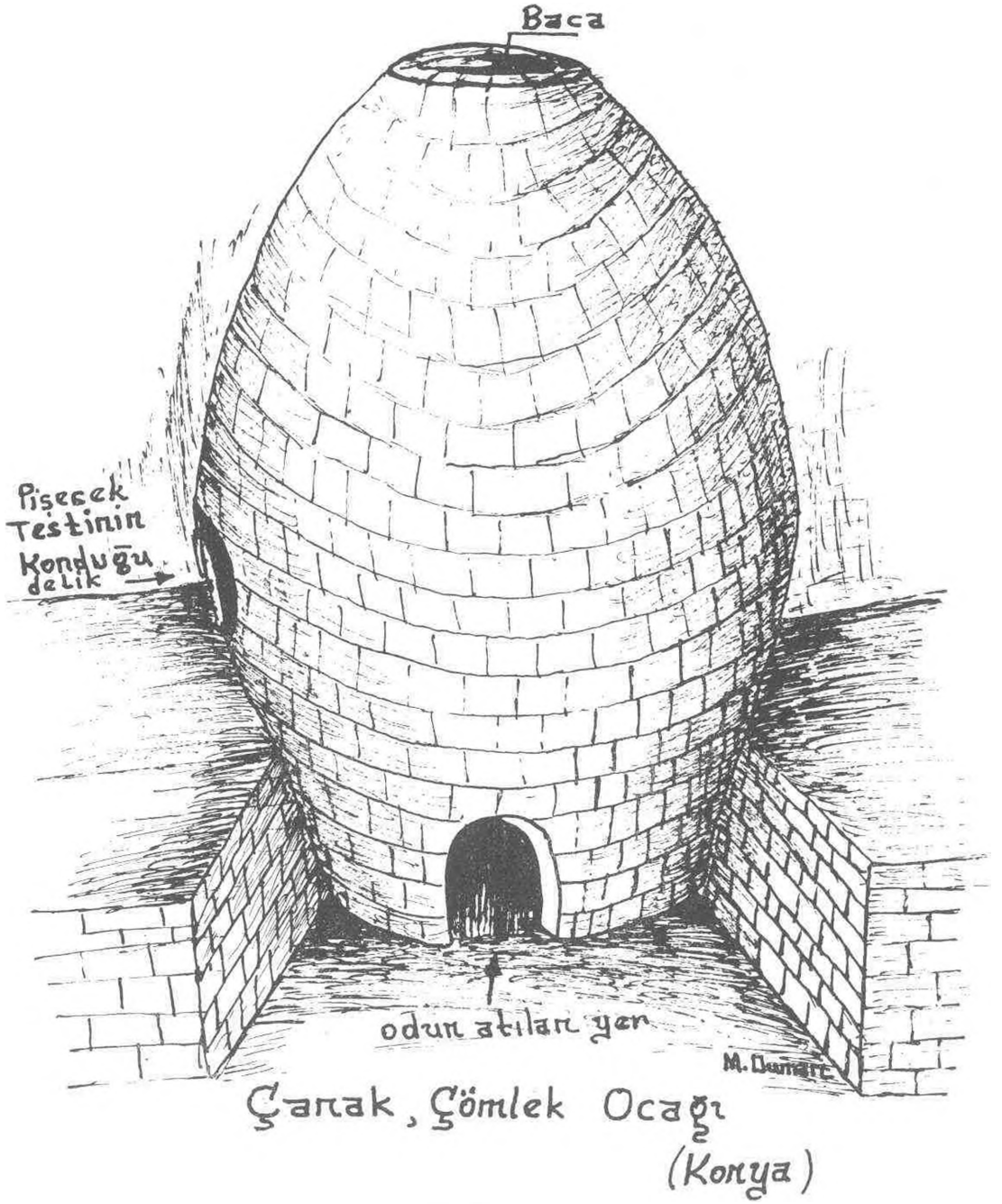
Not: Köyler ve Nahiyeler parantez içerisine alınmıştır.

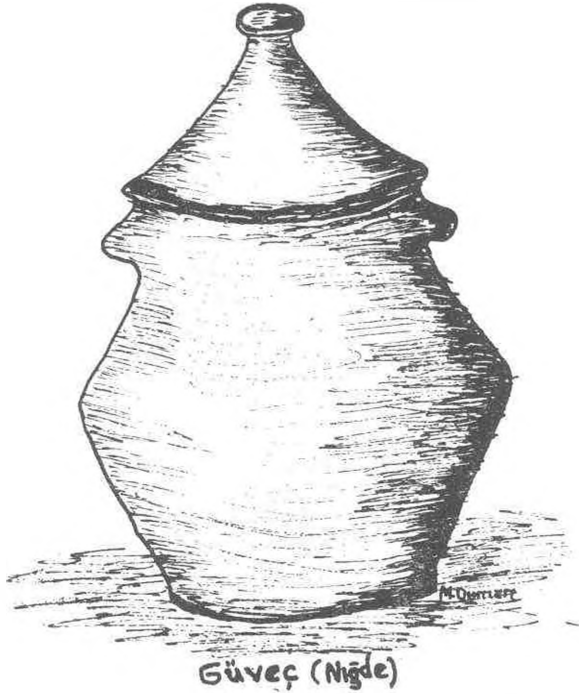
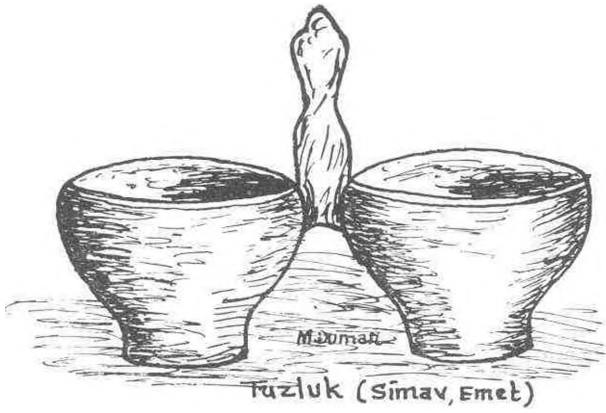
Şarık, Cömlek imal ediliren
lezgah (Turgutlu)

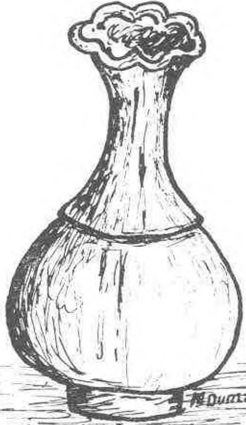

Resim : 2

Resim : 3

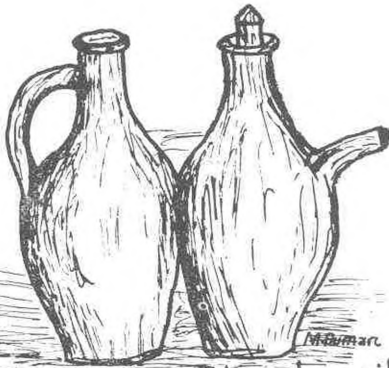

Surahi (sırlı)
(Turgutlu)

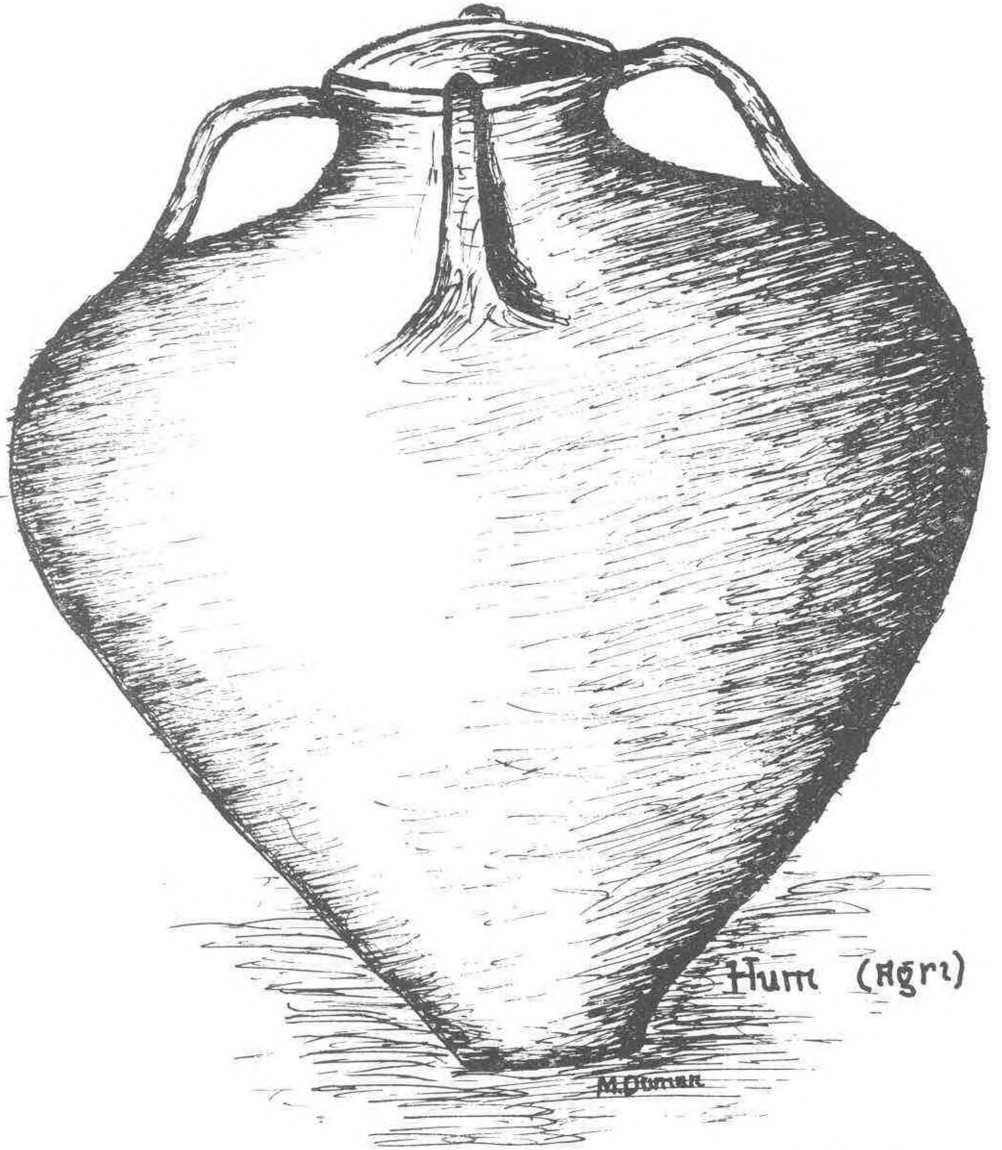
Oturak (sırlı)
(Turgutlu)

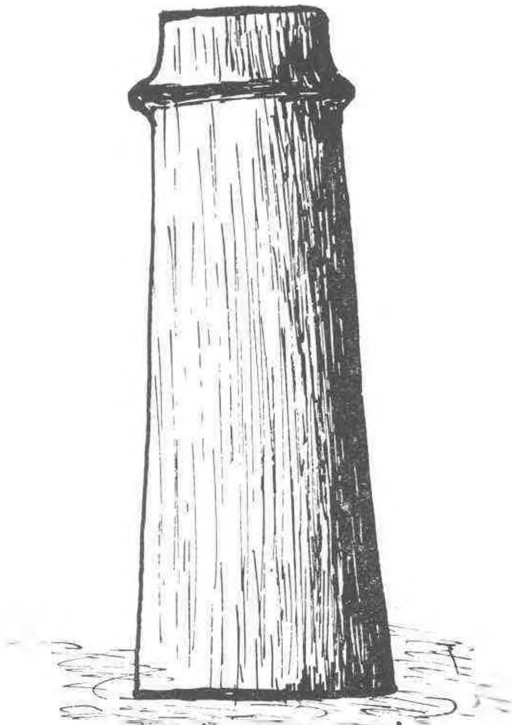

Çocuk oyuncaklarından çifte
bardak (simav, emet)

Çiçek Saksısı (sırsız)
(Turgutlu)

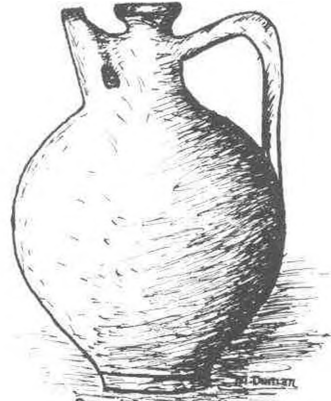

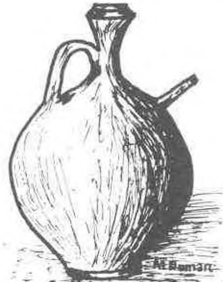
Könk (Pöhrenk)

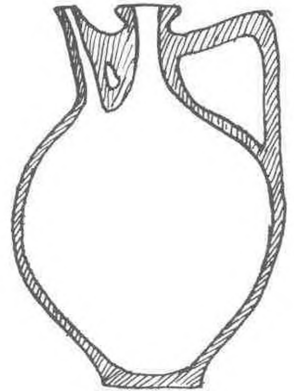
Kase

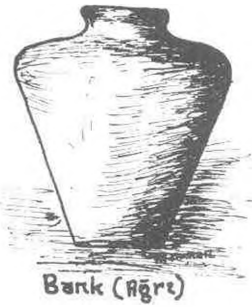
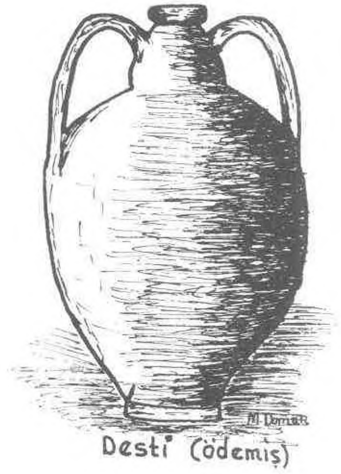
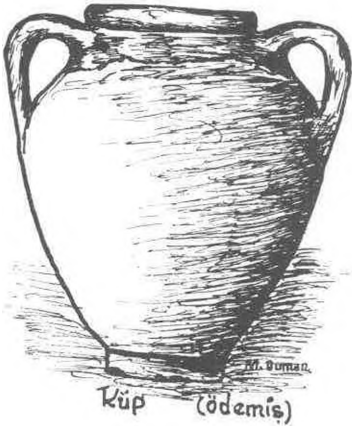
Desti (ödemiş)

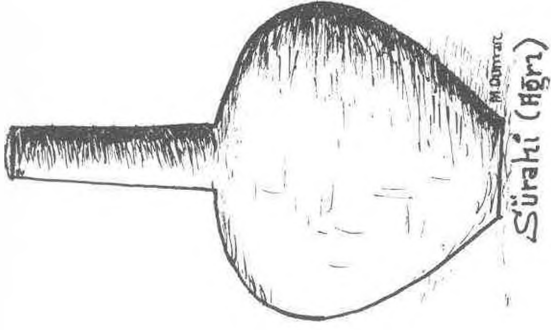
İbrik (ödemiş)

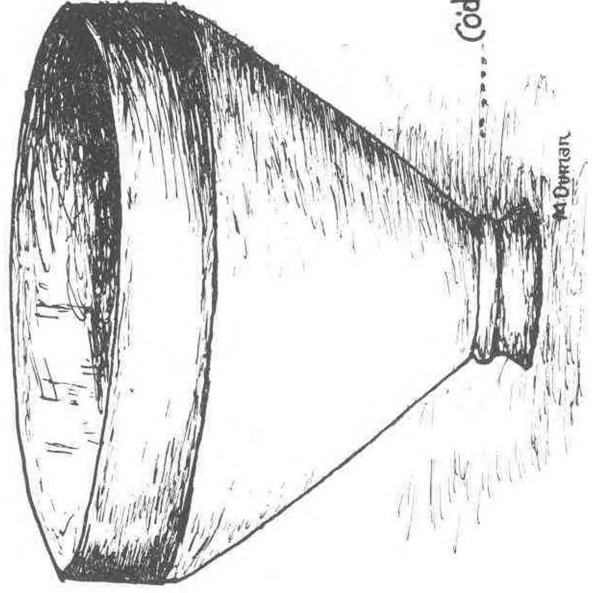
Kesiti

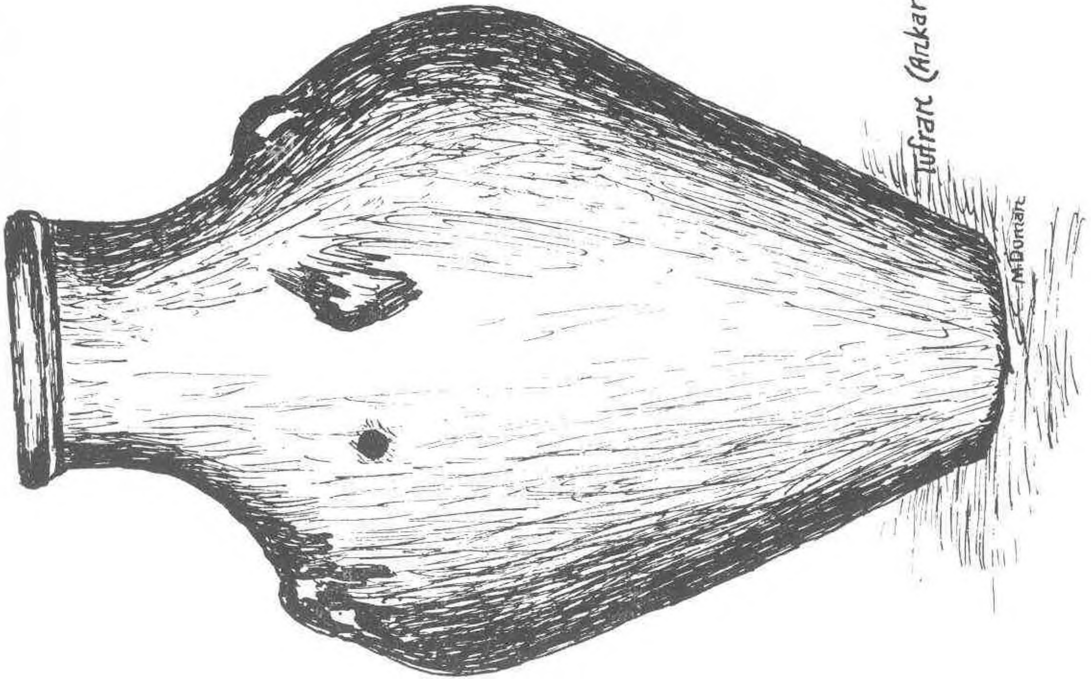
Sürahi (Höri)

(Cödemiş)

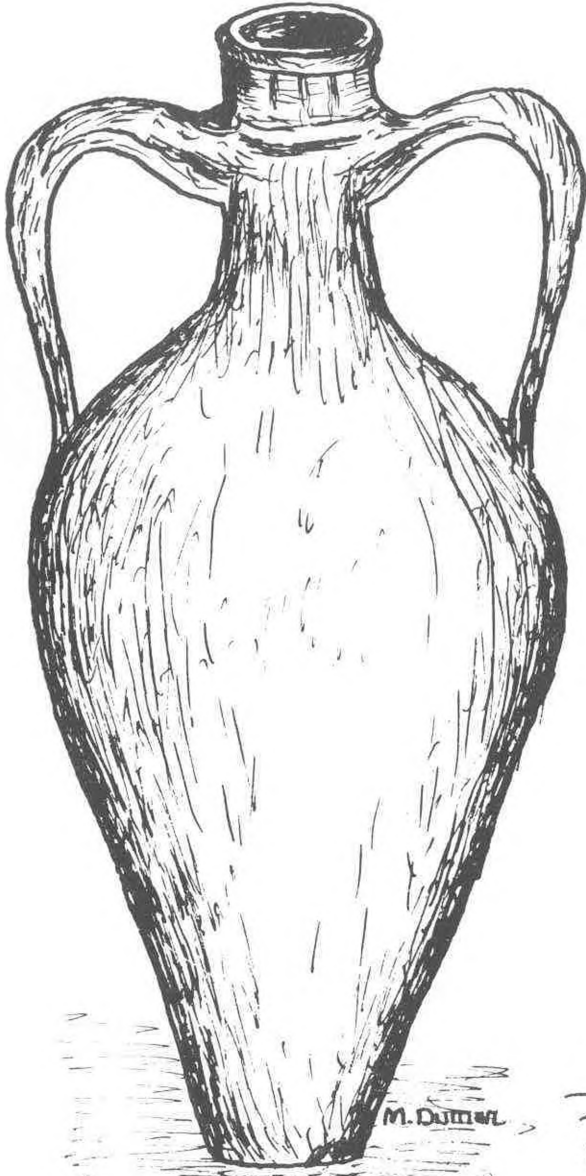
M. Duman

Resim: 7

Tufan (Ankara)

M. Duman

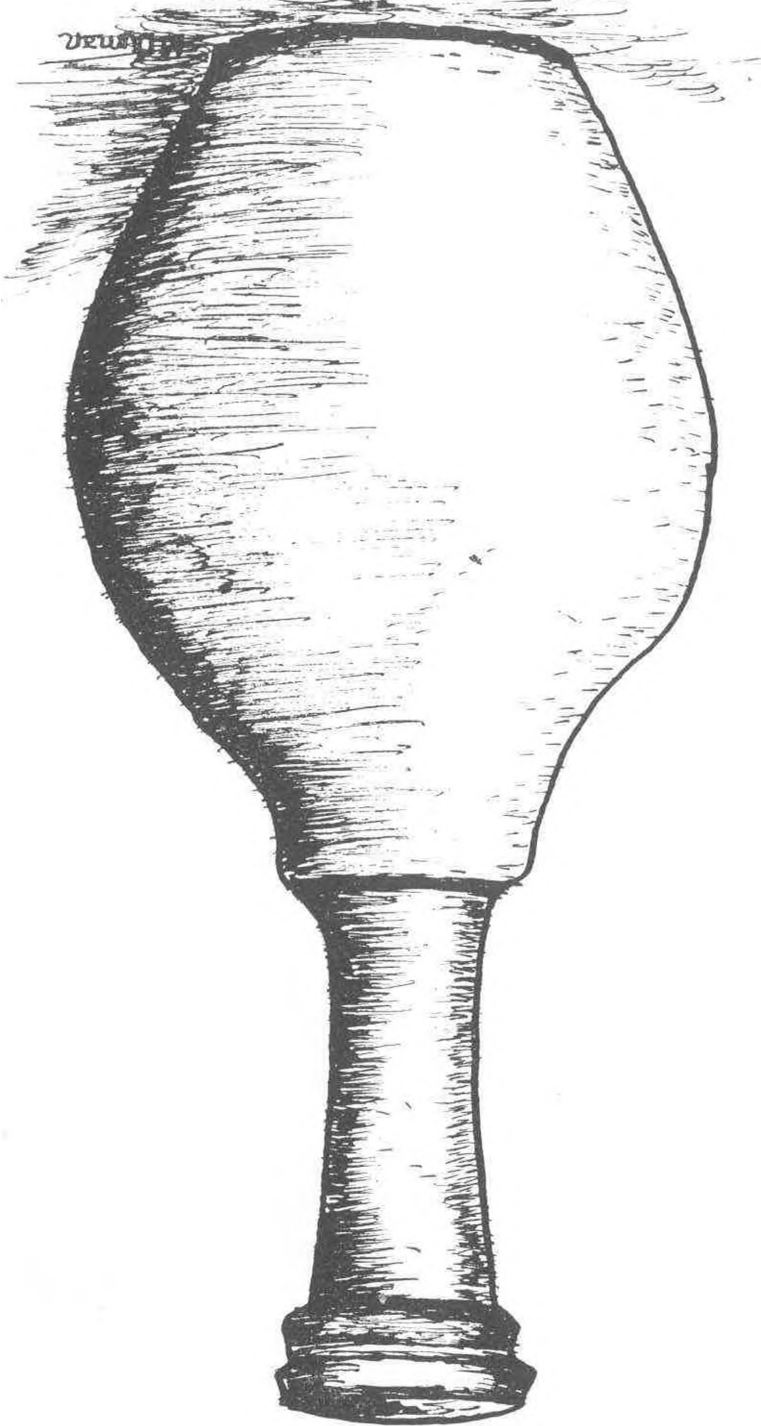
Desti (sirli)
Turgutlu

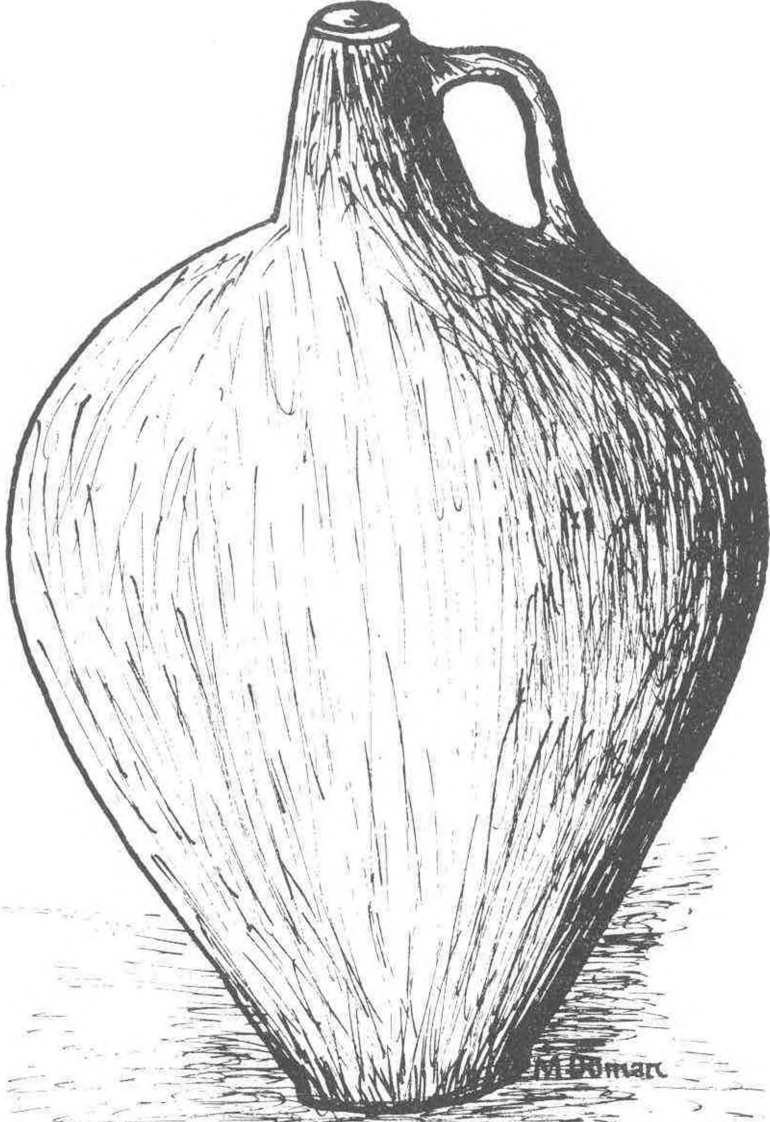

Sirli desti (carla, Kilis)

Resim : 9

Toprak Sürahi (Ankara)

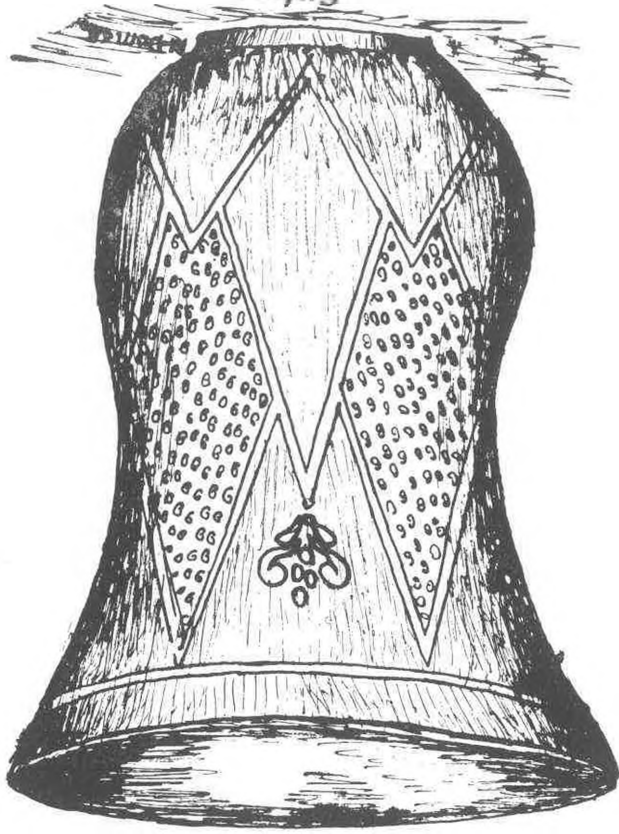

Desti (senek) (Ağrı)

Resim: 9^a

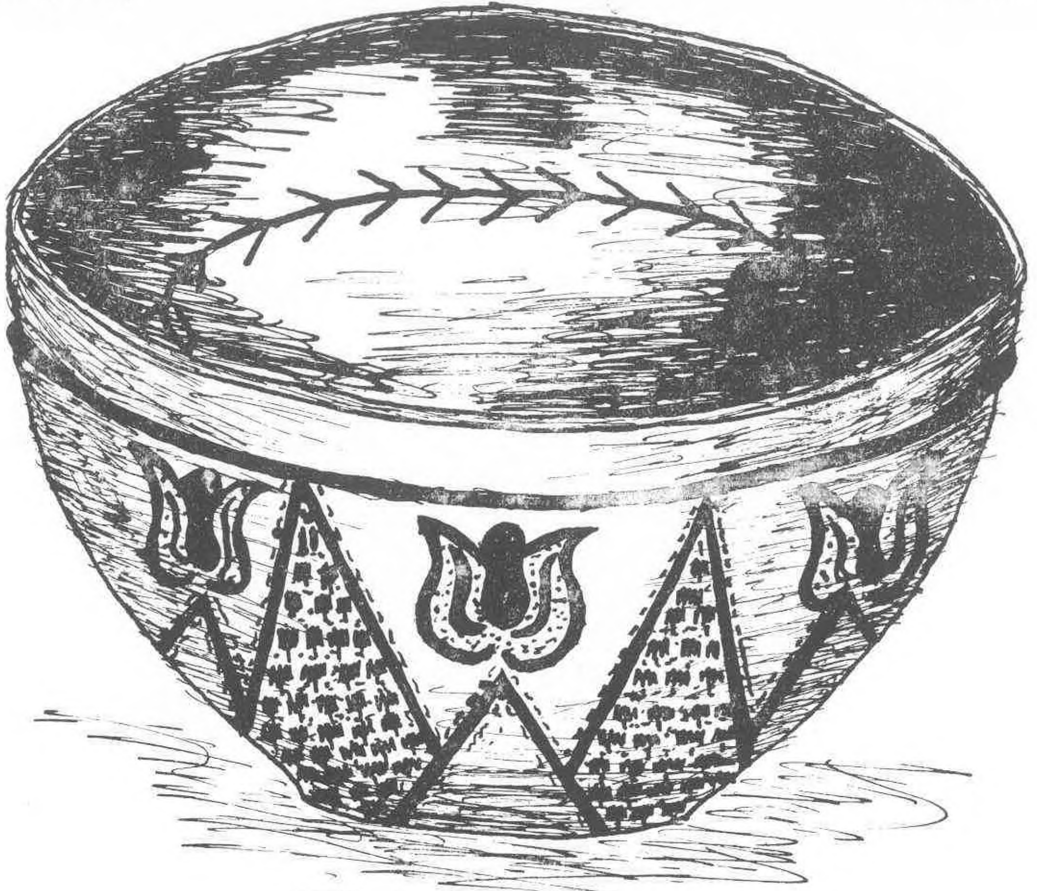
Resim: 10

Sutasi

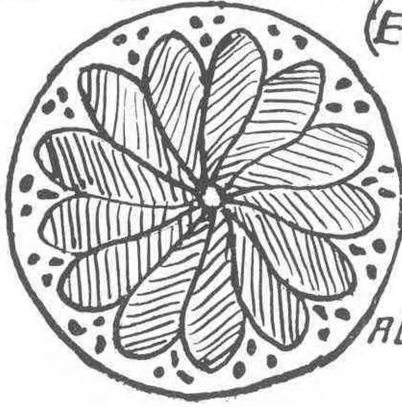

(Etnografya müzesi)

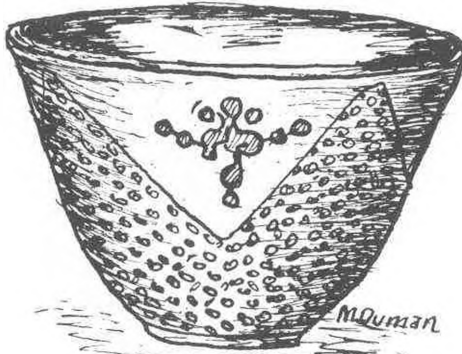

(Etnografya müzesi)

Alt görünüş

M. Öman

Firz carı (Etnografya)